

DEJANJE

Francè Koblar: Ivan Cankar

Stanko Cajnkar: Na obisku

Severin Šali: Zimski dan

Francè Jeriša: Podoba / Žalost

Cene Kranjc: Spomladanski jug / Jezdec / Otrok

Dr. Andrej Gosar: Zapiski na robu

Avgusta Gaberšak: Vas v Halozah

Severin Šali: Krščanska antropozofija Nikolaja Berdjajeva

Dokumenti:

Luigi Sturzo: Demokracija in korporativizem

Pregledi:

Bogo Grafenauer: Odlomki o slovenskem položaju

Iz januarske kronike

Književna poročila:

Kočevski zbornik (Maks Miklavčič)

Ivan Prijatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev

(Lino Legiša)

Dr. Andrej Gosar, Gospodarstvo po načrtu, njegove naloge
in problemi (Dr. R. Trofenik)

Ivan Rob, Deseti brat (Lino Legiša)

Miha Maleš, Slavni Slovenci (S. K.)

Franjo Golob, Njav čriez izaro (S. K.)

Ovitek:

Drobna poročila o knjigah

DEJANJE

REVIJA ZA KULTURO, GOSPODARSTVO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredniški odbor in izdajatelja odgovarja Edvard Kocbek v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavlјati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošilјati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Naročnike,

ki še niso poravnali vse naročnine za leto 1938., opozarјamo, da jim prihodnje številke ne bomo več mogli poslati, če ne bodo do 15. marca storili svoje dolžnosti.

Originalne platnice morejo dobiti naročniki pri naši upravi po 17 din komad.

Vse naročnike pa prosimo, da skušajo revijo širiti med svojimi prijatelji in znanci. Uprava je pripravljena pošilјati vsakemu, ki nam pridobi štiri nove naročnike, revijo za leto 1939. brezplačno. Za manj kot štiri naročnike pa sorazmerno odšteјemo starim naročnikom znesek naročnine.

Uprava »Dejanja«.

Prejeli smo v oceno:

Inaki de Aberriogoyen: *Sieben Monate und sieben Tage in Franco-Spanien*. Vita nova Verlag, Luzern 1939.

Dr. de Azpilikoeta: *Das baskische Problem*. Vita nova Verlag, Luzern 1939.

Jakob Solar: *Kaj je z našo ljudsko povestjo?* Mohorjeva družba, Celje 1939.

Fanny Wibmer-Pedit: *Stirje zvonarčki*. Vrtčeva knjižnica, zvezek 1. Ljubljana 1938.

Slovenska nacionalna čitanka. Založila Mrtva straža, Ljubljana 1938.

Jože Kerenčič: *Zemlјiški odnosi v Jeruzalemskih goricaх*. Ponatis iz »Obzorij«, Maribor 1939.

Franc Lipah: *Gledališke zgodbe*. Naša založba, Ljubljana 1938.

Albin Prepeluh: *Pripombe k naši prevratni dobi*. Uredil Dušan Kermauner. Založba univ. tiskarne Blasnika, Ljubljana 1938.

Robert Aron: *Le fin de l'Après-guerre*. Gallimard, Paris 1938.

Luigi Sturzo: *La communauté internationale et le droit de guerre*. Librairie Bloud & Gay, Paris.

Luigi Sturzo: *Essai de sociologie*. Librairie Bloud & Gay, Paris.

Luigi Sturzo: *Politique et morale*. Librairie Bloud & Gay, Paris 1938.

Angela Vode: *Spol in usoda*. I. in II. del. Založba »Zena in dom«, Ljubljana 1938 in 1939.

Discours prononcé par le Président basque Aguirre. Librairie Bloud & Gay, Paris 1939.

Pierre Dumas: *Euzkadi*. Editions de l'aube, Paris 1939.

Hermann Rauschning: *Die Revolution des Nihilismus*. Europa-Verlag, Zürich-New York.

IVAN CANKAR

(Govor na spominski akademiji ob 20 letnici njegove smrti.)

Dvajset let že počiva izmučeno telo Ivana Cankarja v grobu — on sam, njegov duh, utelešen v delu, ki ga nam je zapustil, živi svoje nespremenljivo, večnostno življenje. To delo, tako veliko in tako edinstveno dopolnjeno, je naša narodna dediščina, duhovna vez med narodi in ljudmi, nam samim živa, nepomirljiva vest. In ko se spominjamo dvajsetletnice njegove prežgodnje smrti, sicer ni nekoristno, da zopet in zopet mislimo o njegovem delu, da ga spoznavamo in premišljujemo in sprejemamo vase, še bolj potrebno pa je, da z njegovim delom presojamo sebe in svoj čas, kakor je bil on sam najvdanejši služabnik resnice in neizprosni sodnik.

Če primerjamo dvajset let dela Ivana Cankarja, njegovega javnega pisateljstva in dvajset let našega ravnanja po njegovi smrti, vstaneta pred nami dve vidno različni dobi, drugačni ne samo po zgodovinskih obrisih in družbenih pogojih, ampak še bolj različni po življenjskih nagibih, narodni vsebini in človeški vrednosti. Ivan Cankar in njegov rod sta bila s srčnimi žilami zvezana s svojo majhno domovino in njeno trpko usodo, obsegla in spremljala sta vse njeno duhovno življenje. V takratnem narodu, ki se je bil na zunaj komaj dobro prebudil, je bilo pač mnogo malenkostnega, samoukega, rodoljubarsko nezdravega, toda sile nove mladine so na vseh straneh in v vseh smereh spet budile duha in z očiščajočim ognjem požigale trnje na ozarah narodnega življenja. Cankarjev rod sicer ni spreobrnil samopašnega političnega veljaštva, pač pa ga je pustil za seboj in sejal v čas vrednote duha, da so zaživele globine in iz dna pognale svojo rast. Dolgo je moral duh vodnik samo ločiti: ločiti majhno od velikega, smešno od važnega, lažnivo od resničnega; s pekočo jezo je moral osmešiti namišljeno pravičnost oblastnikov in svetost malikov, da se je pokazala resnična pravičnost in svetost.

Ves ubog in neznaten se je Ivan Cankar s prevratno tvegano uprl redu, ki si ga je bila prikrojila družba od fevdalnih stanov dalje do sodobne denarne samovlade, in povzdignil vrednost človeka samega ter vzbudil v njem neutolažljivo žejo po popolni sreči, ljubezni in dobroti. Tako je z novim zakonom, neomejenim in nenapisanim, oznanil pravico tudi trpečim in

ponižanim, vsem majhnim in v duhu dobrim ter jih dvignil na pot do daljnega cilja. Njegovi ljudje hočejo popolne pravice, po božji zapovedi, ne po človeški čustvenosti, usmiljenju in razumu, kakor smo slišali dotlej pri Stritarju, Gregorčiču in Aškercu; pravica njegovih ljudi se je razodela srcu, ko so jo v daljni podobi ugledale njihove dušne oči.

Umetniki misleci, ki so neposredno pred tem občutili razkroj evropskega človeka, posebno Nietzsche in Dostojevskij, vendar niso s svojim nemirom, prividi in razvratom mogli v duha Ivana Cankarja dlje, kakor da je mimo njih šel v hrepenenje po vsem popolnem in poslednjem, po tistem, ki ni od tega sveta. To hrepenenje posameznika in človeštva v komaj sluteno popolnost in srečo je neločljivo združilo v njem dve najvišji vrednoti življenja: resnico in lepoto. Pokazal je, da resnica ni v lasti in varstvu določenega stanu, ampak kot božja hči, zapisana v srce vsem ljudem: umetniku samemu je trpka vodnica in usoda, on njen služabnik in duhovnik. Ko je bil v boju mnogokrat oseben in morda tudi krivičen, je bil v svoji umetnosti duhovnik, ki razkriva resnico v blesku najvišje lepote; zato se je njegova beseda končno preselila v samo nadtvarno pesem in skoraj v obredno slovesnost, njegova spoznanja v preroške napovedi o odrešenju, ki ga bosta deležna ob uri spolnitve človek in narod.

Zmisel in poslanstvo svojega naroda je Ivan Cankar spoznal v skrivnostni sklenjenosti duha in telesa, trpljenja in veselja. Modrost Kurentova: »Za tisoč ur le ena ura!« je naša narodna usoda, spoznanje, da smo narod, ki mora za svoje življenje in odrešenje sprejeti veliko trpljenje. Pa ni tehtal trpljenja in ni omahoval pod njim, s pesmijo je sprejel bolečino ter obrnil hrbet zdihovalcu. Tako hoče živeti narod, ki se ne more odreči svoji pravici. In narod trpin bo deležen pravice in poveličanja, saj je v zadnji postavi zapisano, da še nobena solza ni bila zaman prelita.

Zato je Ivan Cankar toliko mislil o potrebnosti umetnika v narodu, zato je tako trdovratno prediral v resnico in pravico ter svoje delo občutil kot najvišjo zapoved. Z nravno neizprosno je zvezal usodo svojega življenja in mu določil končni namen: očiščevanje in lastno očiščenje. Popotnik-umetnik je nastopil pot romarja iz tujega v lastno srce in tam iztrgal svojo zadnjo sladkost, bolečino ljubezni in lastne obtožbe.

Res je bil Ivan Cankar v vsem svojem delu malo razumljen in krivično sojen. Njegov čas bi bil rad svetlejših podob in lahkotnejših misli, tolažbe in pohvale, morda celo neposrednih programov. Saj se je preganjani narod pripravljal na brambo na mejah, prihajalo je prebujenje v najnižjih plasteh, bil je čas vsesplošnega ljudskega izobraževanja in političnega oboroževanja. Kljub sovraštvu med političnimi tabori je bila domovinska ljubezen resnična čednost, podedovana še iz dni prvih

njenih glasnikov, narodni cilj: enakopravnost in svoboda v kakršni koli podobi še ni izginil izpred oči.

Ivan Cankar je gledal domovino v usodi njenega prečiščenja in duhovne zrelosti, in vendar jo je kljub vsemu slabemu nazadnje ljubil kot otrok, in ni več vprašal zakaj in čemu. Tako je kakor v sanjah še doživel zarjo njenega poveličanja in z vero v to resničnost omahnil v smrt. Takrat smo spoznali njegovo delo in ga doumeli.

Dvajset let po smrti Ivana Cankarja nam kaže popolnoma drugo podobo. Beseda svoboda je postala že zadoščenje in cenena nasičenost povprečnega slovenskega človeka. Hotenja dolgih desetletij so dobivala tvarne oblike, večkrat celo proti naši volji. Zgradili smo narodne ustanove in jim dajali tudi državni značaj, razbohotili smo svoje slovstveno delo v podjetja in družbe, branili svoj jezik pred lastno omahljivostjo, povsod zastavljali množico sil v službo novega časa, včasih vodili, včasih služili — nikdar ne vsi zbrani v eni misli in narodni dolžnosti. Človeško družbo smo uravnali z uredbami, pomagali utrditi samo urejeno plast človeštva in verovali v napredek — dokler nismo tudi v sebi občutili zoženja človeka, usužnjenje v občestveni stroj. Ta občestvenost, danes tako izrabljana kakor nekoč svobodnost! Zakaj resnična svobodnost, za katero je pretrpel človek najhujšo preizkušnjo in ji daroval najlepše moči, je postala po vsem svetu utvara, zakaj mera za pravico se izbira pri velikem in malem po moči in oblasti. Blazne sile so zgrabile narode, sirova moč se je sparila z duhom in v tej nečisti zvezi umirata duh in plemenitost, železna podoba sveta ne more sprejeti vase človeške duše. Zato današnji človek ne zna več hoditi brez vodij in ne more živeti brez malikov. Tako sta si tako imenovani javni delavec in duhovni tvorec bolj daleč kakor nekdanj; sila nemoteno uklanja čistega duha in si daje pravico v imenu svoje moči in oblasti.

Ne moremo biti krivični in tajiti duhovnih naporov in čistega dela v tem času; toda mnogo je bilo dela zaradi dela, umetničenja za umetnijo, le premalo duha in vere v lastno duhovno moč in pravico. Postali smo narod praktičnih malih gospodarjev, pomočnikov in okoriščevalcev, ne narod s svojim človečanskim poslanstvom; sovražimo nemirno misel in bolečino, ob majhni oblasti smo že veseli samih sebe. Kakor iz sanj se zavemo, da nam je skoraj odmrla na jeziku beseda domovina, tista, ki jo je Ivan Cankar klical z najlepšo besedo in ji posvetil svojo najglobljo ljubezen. Sredi omahljivcev smo narod samemu sebi v breme, v tvarnem pretehtavanju zapuščamo svoje naravne mejé in se razlivamo v svet. Odpadamo od svojega duha in pozabljamo, da narod in človeštvo veže edino duh, ki po večnostnih zakonih ustvarja in oblikuje tako, da je vse, kar je prvotno, tudi narodno in človeško obenem, vse prilagojeno pa

spaćeno in lažno. Kljub novi celotnosti ali totalitarnosti v vsem smo po poli ljudje, ki resnico krojimo po sebi in poznamo pravico samo zase.

Tudi današnji čas bi Ivanu Cankarju ne bil prijazen. Očitali bi mu, da ima premalo dejavnega idealizma in premalo razuma za dejanske razmere. Odpravili bi ga z romantikom in z izgovorom, da se njegova kritika ne opira na prave vire in da razdira naše občestvo. Morda bi ga skušali celo zatajiti. Zakaj njegov narod in njegova domovina, kakor sta se bila osvobodila stoletnega hlapčevstva v delu, jeziku in misli, narod gospodar svoje zemlje, varuh svoje omike in spolnjevalec svojega poslanstva, narod čim manjši, tem bolj zvestobe in ljubezni vreden, ta narod in domovina se nam zdita tesna in nesodobna. Po smrti smo njegovo delo sicer sprejeli, trgali pa smo se rajši za njegovo politično in duhovno pripadnost, da bi dali veljavo sebi in svojim nazorom, ne da bi ob njem izpričali svojo človečnost. Ivan Cankar je svetla podoba sredi naše duhovne zgodovine, odsev iz večnosti, odkoder se krešejo luči narodom, da ob njih ločijo in spoznavajo tisto, kar nam prikriva naša telesnost. Ivan Cankar ne more biti sobojevnik nikomur, ki služi sami snovi, od katere se je on tako odločno obrnil, in ne sme služiti za bojno sulico nikomur, ki celo Kristusa vprega v vsako vojsko, ki je med nami, v nasprotju z njim, ki ga je gledal s križem kot vodnika trpinov, skrivnostno ljubljeneega v srcu matere in brata v največjem osramočenju — Ivan Cankar je vseh, ki verujejo v njegov narod, namenjen očiščenju in poveličanju.

Ob veliki vojski se je zgrozil in začutil v nji prihod apokalipse, ob nji se je vrnil vase, odpuščajoč in z vero v zadnjo pravico. Ko je pred dvajsetimi leti odhajal od nas, ko se je tostransko in onostransko življenje tesno zbližalo, da se v smrti razklene, je zapel svojo zadnjo pesem »Naše veliko jutro«, prispodobo o mogočnikih in sužnjih starega sveta in o trpljenju Sinu božjega, ko je odreševal svet; tedaj je ob sili ponižanja opravičil celó malodušnost kot »mater najgloblje vere in najvišje moči in izpovedal: »Morda ni še dan Vstajenja, morda je šele Cvetna nedelja in je pred nami še Oljska gora in križev pot in Golgota. Ali naj se zgodi, kar se more zgoditi! V naših srcih je zapisano, v evangeliju, da vstajenje pride, ker mora priti. Pa bodi še več bičanja in ponižanja, bodi pot na Golgato še tako strma in strašna — uprimo oči v sonce: naše veliko jutro je blizu, v lica nam diha rosna zarja njegova.« To je njegova zadnja beseda.

STANKO CAJNKAR

NA OBISKU

»Pridi, vsekakor pridi,« je stalo zapisano na listu papirja, ki sem ga potegnil iz ovoja. »V nedeljo mi boš pomagal, da ne boš rekel, da si moj dolžnik. Dolžnikov imam že takó preveč. Hrana ne bo tako izvrstna, da bi ti jo mogel bogve kako zaračunati, klet je precej prazna (ne povsem, da ne boš v strahu), knjižnica pa ti je brez odškodnine na razpolago. Rad bi te videl in slišal. Rad bi te dolgočasil s svojimi ubogimi mislimi, ki so vsak dan bolj klavrne in okorne. Pokazal bi ti cerkvico in svoj novi dom, svoje ljudi in zemljo, iz katere bi radi živeli, pa se jim noče prav posrečiti. Pokazal bi ti rad tisto tiho žalost, ki je naš delež vsak dan: ko delamo in molimo, ko pojemo in pijemo, ko ljubimo in se sovražimo...«

To je bil odgovor na mojo željo, da prebijem nekaj dni svojih počitnic v njegovi samoti. Vedel sem, da je njegovo župnišče tudi moj dom. Moje pismo je bilo samo sporočilo, da pridem, in opozorilo, da naj ostane dóma. In njegov odgovor je pomenjal: Doma sem in te čakam.

Čakal me je na kolodvoru. Sredi gozda so naredili majhno postajo. Kolodvorsko poslopje je skoraj edina hiša v tem kraju. Nekaj korakov vstran si nekdo počasi gradi novo hišico. Menda namerava odpreti gostilno. Bogat ne bo postal. Potnikov je tu strašno malo.

Pot sama je prijetna, čeprav ni posebna znamenitost. Ob deževnem vremenu pa tudi prijetna ni. Preveč je blata in vode, močvirja in grmičevja.

»Čez leta bo drugače,« pravi gospod Anton, kakor da vnaprej odgovarja na mojo kritiko. »Takrat bo vodila tod lepa cesta. Načrt je že narejen.«

»Takrat prideš z avtomobilom po svojega gosta,« menim šaljivo. »Dotlej si boš mogel nagrabiti veliko premoženja.«

»Zdi se, da nimaš trdne vere v načrte,« se brani prijatelj Anton, župnik teh krajev in bodoči sograditelj te resnično potrebne ceste.

»Nimam.«

»Seveda, vero prepuščate nam podeželskim naivnežem, sami pa se opirate na znanost.«

»Na dejstva, misliš reči.«

»Kakor hočeš. Cesto pa bomo imeli, čeprav ne verjameš... Ali boš pridilgal v nedeljo?«

»Bom, če boš ta čas sedel v pisarni in reševal akte. Ne maram, da prisluškuješ, ker ne bom govoril tebi.«

»Prav. Lepo je, da si prišel. Že dolgo se nisva videla.«

Gospod župnik nekoliko pretirava. Ni posebno dolgo od tega, kar sva bila skupaj. Morda pa v tej samoti čas drugače mineva.

Ko hodiva drug za drugim po ozki poti, se skrivaj opazujeva. Drug za drugim vohuniva, čeprav bi lahko mirno vse z besedo povedala. Toda tako vtihotapljeno znanje je bolj zanimivo. Človek je vesel, da je kaj uganil. Ob svojih odkritjih mislim na njegovo opazovanje. Hočem vedeti vse, tudi to, kar misli o meni. Vem, da me hoče do konca pregledati. Nič ne bo varno pred njegovo spretnostjo. Prepričan sem, da me o mojih skrivnostih ne bo vpraševal. Vedno bo le o sebi pripovedoval. Iz nekih tajnih predalov srca bo čaral spoznanja, ki so tudi v meni živa. Iz mojega molka bo bral priznanje. Morda tudi potrditev svoje resnice. Zunanja življenjska povest je včasih povsem prazna. Dogodki imajo lahko mnogo pomenov, ali pa so sploh brez smisla. Tako težko iz njih samih spoznaš resnico človeške usode. Včasih brez vseh zunanjih viharjev doživiš svojo strašno povest. Drugod je zopet vse ena sama veriga sprememb, pa ni bilo nič. V enem samem pismu lahko poveš vse, pa ti še utegne snovi zmanjkati.

Ko mi je pred nekaj meseci pisal, da zapušča uredništvo lista, ki je pod njegovim vodstvom postal ugleden in nemalo pomemben, sem se močno začudil. Poznal sem njegovo iskreno vnemo za resnico, njegov skoraj bolesten čut za pravičnost, njegovo preroško trdnost in vnemo. Vedel sem, da je od vse te naše strašne neiskrenosti bolan. Slutil sem neko tiho mučeništvo, ki mu je počasi jemalo vedrost njegove naivne dobrotne mladosti. Vendar sem mislil, da bo ostal na svojem mestu. Ni mogel. Ali pa ni hotel? Ko sem ga nekoč vprašal, kako je do vsega tega prišlo, mi je rekel, da je povest v zadnjih podrobnostih nerazumljiva. Dodal je še, da bi bilo vse skupaj predolgo, ako bi začeli pripovedovati. Tako je ostala med nama neka skrivnost, ki pa ni bolela. Niti malo ni motila najinega prijateljstva. Saj je šlo samo za zunanje stvari, za neka dejstva, ki niso posegala v bistro. Ob vsaki njegovi besedi sem čutil, kako je ostal samemu sebi zvest. Z nami je tako, kakor z ljudmi, ki potujejo. Marsikaj vidimo, tisoč stvari doživimo, neverjetno mnogo ljudi srečamo. Toda vse to je malenkost. Ne zdi se nam vredno, da bi o vsem tem pripovedovali. Važna je samo zvestoba, lepo je razumevanje, dragocena je ljubeča skrb. Na tem je zgrajeno naše človeško zaupanje, in ne na statistični točnosti zunanjih dogodkov in sprememb.

Tako razmišljam med svojim opazovanjem. Misel ne moti mojih oči. Najbrž tudi njegovih ne. Vidim, da se moj spremljevalec prav za prav ne stara preveč. Vidim, da je njegova obleka nevsiljivo dostojna. To ni samo navada, ki se je preselila z njim vred iz mesta na deželo. Če bi ga vprašal o tem, bi rekel, da je to spoštovanje do ljudi. Zanimarjenost bi pome-

nila omalovaževanje preprostega človeka. Dostojanstvena je samo umazanost, ki jo povzroča delo. Zanimarjeni pa so berači in mrličji vseh vrst.

Sedaj hodiva preko travnikov in polj. Nekam slovesna je njegova hoja, samozavestna in prazniška. Ta zemlja je vsaj malo tudi njegova. Ljudje so izročeni njegovemu varstvu. Če hočeš biti pravi svečenik, ne smeš na polju in v vasi na svojo službo pozabiti. Ako imaš dobre oči, ki vidijo tudi kretnje srca, boš opazil, da je taka roka vedno stegnjena v pozdrav in za blagoslov pripravljena. Vsem moraš biti dobrohoten, pšenični bilki, vinski trti, drevesu, hiši, živini na poti in na travniku, deci in beračem, gospodarjem in delavcem. Vse je žejno tvojega blagoslova, vse čaka na tvojo ljubezen, čeprav le redkokdo misli na povračilo.

Iz gozda sva prišla v prvo vas. Hiše so revne, nekam zane-marjene in plašne, kakor da se svoje bornosti sramujejo. Ljudje, ki jih srečujeva, so vse preveč vdani in ponižni. V njihovem pozdravu je nekaj, kar te muči in vznemirja. Dvomiš, da je to pravi njihov obraz. Njihova prijaznost je vse preveč prijazna, da bi mogla biti zadnja resnica. Pri svojem delu so najbrž povsem drugačni, bolj svobodni, glasni, trdi in robati. Pred svojim gospodom umolknejo in se skrijejo v naučenost in narejenost šolske dece.

Gospod Anton bere na tihem v mojih mislih. Saj ni treba, da je posebno iznajdljiv. Bere lahko kar iz sebe, iz lastnih slutenj in spoznanj.

»Samozavesti imajo premalo,« pravi z neko žalostjo. »Za tako ceneno ljubezen mi ni. Prazna in zoprna je. Nikoli ne veš, koliko je vredna. V najtežjih trenutkih se utegne spremeniti v sovraštvo. Vem to in se bojim...«

»Zase?«

»Morda še bolj zanje. Neiskrenost je strup, ki uničuje v prvi vrsti producenta. Mi drugi bomo umrli od žalosti.«

»Ali ni to nekoliko sentimentalno?«

»Ni. Saj ne gre za tisto vsakdanjo žalost. Ne mislim žalosti slovesa, smrti, izgub in porazov. Naša žalost je drugačna. Brez solz in joka, brez vzdihovanja in tarnanja. Žalost nekega strašnega duhovnega uboštva, ki ni revščina pridige na gori.«

»Ne razumem prav.«

»Saj tudi jaz ne razumem dobro. Težko je o teh stvareh povedati pravilno besedo. Povej, ali se ti ne dozdeva, da se naš svet odeva v neko neopredeljivo duhovno razcapanost, v neko miselno in čustveno umazanost?«

»Prav gotovo se. Toda to je najbolj delež inteligence. Ne vem, v kaki zvezi bi bila ta miselna umazanost prav s tvojimi preprostimi ljudmi.«

»Da bi to doumel, bi moral ostati dolgo časa pri meni. Tedaj

bi spoznal, da je preprostost naših ljudi že zelo zamotana. Veliki svet prihaja počasi tudi k nam. Res je: hiše so še stare, grde, umazane. Pohištvo ni gosposko, obleka še kmetska ni več, preveč je strgana. To, da je narejena po gosposkem vzorcu, jo dela še bolj klavrno. A vendar prihaja tudi k nam veliki svet. Misel, želja, prijaznost, sočutje, vera, zaupanje in ljubezen, vse je že prepojeno s tem tujim duhom. Vse polno je špranj, skozi katere prihaja ta novost k nam. V mišljenju naših ljudi nastaja neka dvojnost. Trditve so resnične in neresnične obenem. Ob delavnikih je res to, kar si imajo povedati drug drugemu. V nedeljo je res, kar razlagam jaz. Povsod se plazi dvom, ki razpreda duše in povzroča to umazano razcapanost duha. Z dvomom prihaja nezaupanje vseh nasproti vsem. Dozdeva se mi, da je v tej motnosti misli in srca zelo malo prostora za resnično krščanstvo...«

Sedaj čutim tudi jaz tisto neopredeljivo žalost, ki še nima svojega imena. Iz njegove besede se seli k meni in me utruja. Mogel bi se smeјati in šaliti, ne mogel pa bi trditi, da je to pravo veselje.

»Mislil sem, da so tvoji ljudje dobri...«

»Saj tudi so,« odgovarja gospod Anton. »Le da ne smeš od te besede vsega preveč zahtevati. Dobri so, ker ne upam trditi, da so hudobni. S sto in tisoč ljubeznivostmi te utegnejo razvedriti in ganiti. Toda to niso temelji krščanstva. To je neka naravna dobrohotnost, neko človečanstvo, ki je podedovano, v šoli ponovljeno in priučeno. Neki drobci lepega vedenja. Morda še nekoliko tihe misli na plačilo tega ali onega sveta. Krščanstvo pa je nekaj povsem drugega...«

Sam vem za strašno težo resničnega krščanstva. Vem, da je taka vera res zadnji dar, sveta nesebičnost, čista predanost Stvarniku in ljudem; zvestoba brez mej in žrtvovanje brez vpraševanja. Nočem z novim spraševanjem tega bremena večati.

»Rekel boš: Tvoji ljudje so verni, dobri, vdani. Prav. Saj nočem vsega tega zavreči. Ob njihovi veri živim in vem, kakšna je. Njihova dobrota je moj vsakdanji kruh. Brez nje bi umrl od lakote. To pa je najstrašnejša smrt. Tudi vdani so mi. Njihova vdanost je moje edino zdravilo v tej samoti. Kar me muči, je površnost vseh teh lepih darov, majhnost in bornost te njihove vernosti, dobrote in vdanosti. Ob enem samem srečanju zmanjka vsega. Izčrpajo se in potem so strašno ubogi. V cerkvi ugrabijo kako misel, v prvem razgovoru na poti proti domu se jim izgubi. Za trenutek zažari srce v neki dobrohotnosti, pa zopet ugasne in ni več ničesar...«

Nič ne ugovarjam, nič ne dvomim. Samo molčim in skušam razumeti. Vendar je takšen vztrajen molk kakor neizgovorjen ugovor.

»Ne smeš napak razumeti. Ne misli, da nimam rad teh svojih

ubogih ljudi. V svoji nadzemski revščini so mi še dražji. Kot človek sem jim strašno blizu. Vesel sem, da sem sedaj res samo njihov. Toda za vse to ne gre. Za vse dobro in lepo sem jim resnično hvaležen. Muči me samo njihova lastna prevara, njihovo beganje za varljivimi vrednotami, njihov večni glad ob polnih zalogah duhovnih dobrot. Če jih povabim v cerkev, pridejo. Ob vseh obredih so ginjeni. Za vsako pobožnost se navdušijo, čeprav ne preveč. A to ni dovolj. Vera je vendar življenje samo. Vera je zadnje, najvarnejše prepričanje. Veselo zaupanje, če hočeš. Zadnja zasidranost v bistvu stvari. In velika, nevernim naravnost neumljiva dobrohotnost. To zadnje je morda edino potrdilo njene iskrenosti. In glej, prav tega ni. Najvažnejše manjka. Zgodi se ti, da res ne veš, ali si svečenik ali pa le zastopnik neke tuje zavarovalnice, ki baranta s povračilom in zelo ceneno srečo.»

Za trenutek se ustavi in umolkne. Kakor da ga je strah te trde diagnoze, ki je vendar vsa polna ljubezni.

»Vera, ki ni življenje iz središča vsega, je grozna spaka; prevara in uboštvo brez mej; večni ugovor proti resnicam, ki jih hoče samo z besedo potrditi in dokazati. Je res samo mreža, v katero se ujamejo naivni, lahkoverni ljudje. Ti veš, da mi trenutno ne gre za to, kar imenujemo heroično svetništvo. Od tega sem sam strašno daleč. Vem pa, da med resnim dvomom in resničnim zaupanjem ni pravega prehoda. Vem, da je samo to res, kar v najlepših in najboljših trenutkih spoznam za vredno in dobro. V to potem verujem, pa čisto do konca in zares. To pomenja, da je zame modrost vere zadnja, najbolj trdna in resnična. Nikjer ni še kakih drugih sredstev, ki bi bila boljša. To ne izključuje grehov, ki prihajajo iz strasti, ki so del narave. To je večni boj med duhom in telesom. Mislim, da nam ta preizkušnja ne bo nikoli odvzeta, čeprav to ni nikakšen izgovor. To je večno zlo našega zemeljskega životarjenja. Naša sedanja bolečina ne prihaja samo iz teh motnih osnov. Nesreča, ki preži na nas, je vse globlja. Ne vem, kako naj jo imenujem: preimenovanje vrednot, zakrivanje pravega obraza, neiskrenost v najbistvenejšem, nezaupanje v zmago tihega krščanskega bojevanja, ljubimkanja s tujimi metodami, posnemanje neke zamotane življenjske modrosti, ki nam še politično igro kviri in moti. Vse to bi bilo treba združiti v en sam pojem, pa bi še ne bilo dovolj...«

»Mnogo razmišljaš o vsem tem, sicer bi ne mogel tako razkošno razmetavati s takimi besedami.«

»Premalo razmišljam,« ugovarja tovariš Anton. »Premalo in morda prepovršno. Sicer bi bila moja slika še strašnejša. Kakor Wildejev Dorian Gray včasih po cele tedne ne upam v tisto sobo svojega duhovnega sveta, kjer je ta strašna podoba razstavljena. To je nova posebnost naše tragike. Zunanji način našega življenja ostaja, kakršen je bil v najbolj rožnatih dneh. Smejimo

se, pojemo in pijemo, poskušamo se v dovtipnosti in duhovitosti, kupujemo in prodajamo, mešetarimo in barantamo, kakor da je čas šel mimo nas. V tem nisem nič drugačen. Nikoli si nisem tako želel družčine kakor v tem času. Sreča je, da se me tovariši nekoliko boje; da so nezaupni nasproti moji osebi in mojim prognozam. Ta zavest me včasih obdrži doma, čeprav me marsikaj vabi drugam...«

Prišla sva do griča, odkoder se vidi vas s cerkvijo. Za trenutek postojiva in gledava.

»Vidiš, tukaj sem sedaj doma.«

Ne hvali in ne graja, ne razkazuje in ne zahteva začudenja. Dovolj je, da vidim sam. Vem, da ni prišel semkaj radi lepote kraja. Bežal je pred tisto sliko sveta, ki se je izkristalizirala v njem še sredi mestnega hrupa. Brezpomembnost kraja mu je bila dobrodošla. Morda je nekoliko prijala njegovemu samoljubju. Hotel je sebi in drugim dokazati, da je notranje dovolj bogat in trden, jasen in pripravljen na vsako neprijetnost. Mislim, da tega kraja poprej sploh poznal ni. Končno je vseeno, kje živiš. Tudi tista zunanja in notranja revščina ljudi ga je vabila.

»Lepo je tukaj,« pravim povsem odkrito. Kraj je kljub vsej odmaknjenosti in skromnosti lep. Cerkev mora biti kakor pozabljen biser, če zunanost prehudo ne vara.

»Lepo...,« pravi kakor odmev. »Včasih tega ne čutim. Toda moje slike niso vedno iz estetskih barv zgrajene. V njih je mnogo duhovnih in moralnih senc in umazanosti. Sicer pa utegneš imeti prav. Tudi drugi so tega mnenja.«

Potem greva dalje. Zame je preveč novosti, da bi mogel slediti težkemu monologu. Gospod župnik se tega zaveda. Zato pripoveduje o kraju, ki mu greva nasproti, o ljudeh in njihovem življenju. Tudi o sebi in svojem gospodarstvu. Pa se ne morem ubraniti vtisa, da je pri tem svojem vsakdanjem razlaganju nekam odsoten. Tudi v župnišču čutim to odsotnost, čeprav je vse na svojem mestu in je postrežba ljubezniva in res dobra.

Sediva v njegovi pisarni in nič ne govoriva. On se ukvarja z nekimi uradnimi papirji, jaz pa berem časniké. Ljudje prihajajo, vprašujejo in pojasnjujejo. Z vsakim je prijazen, ne da bi pokazal kakšne posebne znake čustvene zavzetosti za ljudi, ki so sedaj njegovi. Vidim, da hoče uvesti neko svojevrstno tovarišstvo v svoj odnos do ljudi. Čudim se mu, da zna tako preprosto povedati svojo misel, pojasniti zadevo, za katero gre, nasvetovati in odsvetovati. Trudi se, da bi ne govoril od zgoraj navzdol. V vsem je neka trdnost, neka neprisiljena močatost. Tako utegne govoriti starejši kmet s svojim mladim sosedom, ki šele začenja gospodariti.

Prihajajo tudi berači, reveži, brezposelni. Nekateré pozna, ker so že stari znanci. Drugi šele razlagajo svojo povest. Ni

treba posebne duhovitosti, da že na prvi pogled ločiš resnico od laži. (V laganju bi se morali res bolj izvežbati, če hočemo uvesti to modrost v vse panoge zasebnega in javnega udejstvovanja. Saj mora biti za vse to neka posebna psihologija.) Gledam in poslušam. Prisegel bi, da je nad tri četrtnine zlaganega, bedasto izmišljenega.

Ko sva sama, mu povem, kar mislim. In vidim, da mu nisem povedal nič novega.

»Saj je brez pomena, kar delam, pa ne morem drugače. Tista čudovita človeška ljubezen, ki je ljudi v to bedasto tehniko laži in prosjačenja vrgla, se mi v dno duše gabi. Vem pa, da ne bom ničesar rešil, ako začnem te mreže laži razvezovati. Vse bo še bolj zamotano. Zakaj brodit po tej umazanosti, ki smo je vsi skupaj krivi. Ne verujem, da bi mogla biti poza preiskovalnega sodnika meni in njemu v odrešenje. Poleg tega eksperimentiram...«

»S kom?«

»S seboj. To je taka sodobna šala, ki ti jo priporočam. Res... Poglej, kaj sem dognal. Spoznal sem, da ničesar ne darujemo do konca. Vse si nekako rezerviramo. Tako mi pošiljajo knjigarne račune z opombo, da ostane knjiga njihova last, dokler ne bo povsem plačana. Tudi mi dajemo svojim darovom takšen pogoj na pot. Svar je plačana, če je tako uporabljena, kakor smo kot darovalci hoteli. Žal nam je, da smo sploh kaj dali. Zato se opiramo na to zadnjo tolažbo: Saj boš s tem tako gospodaril, kakor jaz želim. Glej, pri tem obdarovanju lažnivcev in goljufov (če so res to) te tolažbe nimaš več. Trdil je, da bo nesel bolni ženi, pa zveš, da je zapil v prvi gostilni. Vadim se, da bi ne občutil žalosti, če zvem, da je odšel v gostilno in ne domov. V tem je eksperiment. Pa se noče prav posrečiti.«

»Morda nima smisla,« poskušam ugovarjati, čeprav nisem trdno prepričan o nesmiselnosti takega početja. Nekje podtalno se približujem misli, da nam je vse lahko v prid, če le hočemo.

»Če bi se posrečilo, bi imelo smisel,« vztraja pri svojem tovariš Anton. »Prepričan sem, da se bomo na tako popolno izničenje vseh svojih darov vsi brez izjeme morali navaditi. Vse, kar imamo, bo šlo v tako dokončno izgubo. Vse, kar samo imamo. Ostalo bo samo to, kar smo.«

»Škoda, da o tem nič več ne pišeš,« pravim nekoliko vabljivo. »Nekoč si bil ves v socialnih problemih. Te nič več ne mika?«

»Ne... Danes me to samo boli. Drugi se čutijo bolj poklicane. Resnico so vzeli v zakup, čeprav je niso nikoli z bolečino odkupili. Naj povedo, kar menijo, da morajo povedati.«

Za hip se ustavi, kakor da čaka na mojo besedo. »Vem, kaj hočeš povedati,« nadaljuje z vnemo, ko vidi, da ne bom spregovoril. »Porečeš, da je takšen molk pomanjkanje poguma.

Dozdeva se ti, da je vse to, kar se je zgodilo zadnje mesece, samo iskanje zadnjega drobca sreče, ki je še mogoča. Nekoliko resnice je v tem, a ne vsa. Naš molk (saj veš, da ne gre samo zame) je bolj zgovoren kakor najbolj trda beseda. Neka krščanska dostojanstvenost je v njem. Saj je tudi iz spoštovanja krščanske skupnosti porojen. Na sebi ima pečat velike, resnično velike žrtve. Zato me tega bega ni sram. Bil je v resnici zadnji dar. Dalje človek ne more in ne sme. Sicer bi se odtrgal od skupnosti in zdrvel v noč brez povratka...«

Čutim, da se je odprla neka nevidna rana. Bojim se, da bi s svojo besedo zadal novo bolečino. Tudi moje molčanje je obzirnost.

»Ta naš molk je sedaj edini protest, ki ima smisel. Okrog njega se bo začel graditi svet, ki ga nismo nikoli zatajili. To je v naši človeški revščini edino bogastvo, ker je zadnja dobrohotnost.«

Nisem povsem prepričan, da do konca razumem. Samo tiho in zvesto čakam na novo pojasnilo.

»Koliko vsega nam servirajo ti naši ljudje vsak dan! Tam sediš sredi novic, časopisov, revij in knjig. Koliko modrosti bi moglo biti na teh posameznih listih! Veš, včasih kar s studom brskam po tem bojevitom slovarju in me je take resnice kar strah. Ne morem biti vesel...«

»Tudi ob zmagah ne? Saj vendar povsod zmagujemo!«

»Take zmage so samó velik nagrobni spomenik našemu krščanskemu življenju. Naše prave zmage so druge in imajo drugačno ime. Do tje je danes strašno daleč. Mi smo na begu pred resničnim sovražnikom padli v roke goljufu, ki nas bo okradel in ubil. Sedaj sedimo z njim v gostilni in igramo na karte, ki jih niti dobro ne poznamo. Zaupno se pogovarjamo z njim in plaho gledamo proti oknu, kjer se utegne prikazati strašen obraz zasledovalca, ki nas odkrito sovraži. Smo kakor naivno dekle, ki je nasedlo premetenemu gizdalinu in čaka, da jo zasnuhi...«

V besedah je mnogo pritajenega gneva in nekega resničnega studa. Toda misel hiti dalje.

»Sicer pa je to samo del tistega procesa, ki mu je današnje človeštvo tvarina za eksperiment. Mislim na Kristusovo besedo o semenu, ki mora segniti, da zraste nova rastlina. Brez tega razpadanja bi tudi novega življenja ne bilo. Vesel sem, da je vse to postalo zelo vidno. Pred leti je bilo drugače. Takrat se je zdelo, da bomo svojo bleščečo obleko ohranili. Hoteli smo jo obvarovati za dan svojega zmagoslavja. Vse okrasje smo hoteli rešiti za ta svoj triumf. Danes nam je to nekam v napotje. Tako je nevesti, ki je izgubila ženina, v napotje njena bala. Morda bo morala iti za deklo ali služkinjo. Mogoče je vse samo priprava za njeno lastno smrt. Tega razpadanja naše zunanje slave ne-

kateri še vedno nočejo videti. Nočejo semena, ki razpada. Hočejo ohraniti, kar je zapisano smrti. To ubogo seme namakajo v strupeno raztopino sovraštva, ker mislijo, da to ohranjuje. Povsod imamo državljansko vojno. Ponekod je krvava, drugod je nekrvava. Preko naših mest, vasi in bajt je izpeljana nekam v nedogled. Strašna fronta, ki ji ni videti konca. Nič več ne ločim prijateljev od sovražnikov. Vse je zamešano. Uniformi ne moreš zaupati, besedi in paroli tudi ne. V tem poslu se bomo povsem izgubili. In ljudje bodo izgubili sled za nami. Kristus na križu pa bo krvavel kakor niti na Golgoti ni...«

Dozdeva se mi, kakor da nekdo njemu samemu ostro krono polaga na glavo... Ali ne bo izkrvavel pod njo?

»Na obisk si prišel, pa te mučim s svojimi prividi... Ni prav tako. Pojdiva ven. Tam so polja in travniki. Tam so tudi naši ljudje. Če te napadejo take misli, ti je celó njihovo uboštvo lahko v obrambo in tolažbo.« Res greva ven. Hodiva preko polj in srečujeva ljudi, ki hite za svojim delom. Nad nama je nebo, sonce in neskončnost prostora. In za vsem tem dobrotno božje oko.

Počasi začenjava nov razgovor. Čutiva, kako sva v neprestani nevarnosti, da se povrneva k vprašanjem, pred katerimi sva zbežala iz sobe. Vse naju vabi v ta zmotni krog vprašanj, na katera ni pravih odgovorov: Suho drevo v sadovnjaku, rože, ki venejo na vrtu, pokopališče, ki preži v bližini in sonce, ki tako velikodušno sveti na vso to ubogo zemljo in nič ne loči med dobrimi in hudobnimi. Pa se upirava tej vabi in govoriva o najbolj preprostih vsakdanjostih.

Zvečer sediva na vrtu in prisluškujeva pesmi nastajajočega nočnega molka.

»Strašno tiho je tukaj ob večerih,« pravim, čeprav vem, da bi tega niti ne bilo treba povedati.

»Res je tiho,« odgovarja gospod Anton. »V tem praznem molku moraš misliti o sebi. Samo ta pot ti je odprta, ko ves svet onemi.«

»Ali se pogosto ukvarjaš s tem delom?«

»Večer za večerom. Pa se mi dozdeva, da se vedno slabše poznam, kakor da je bila prejšnja slika zmotna. Tudi ta podoba z ostalim bleskom vred razpada. Danes vem, da sem bil nekoč zelo zelo mlad. Premlad, da bi življenje dodobra poznal...«

»Nekoč si priznaval mladosti veliko vrednost.«

»Tudi danes. V tem ni spremembe. Mladost je iskrenost, vnema, hotenje in žrtev. Treba pa je tudi znanja. Tega nobena mladost ne more nadomestiti. Zato pravim, da sem bil takrat zelo mlad...«

Za trenutek umolkne, pa zopet nadaljuje: »Ne vem, kaj naj pomenja, kar se z mano nekje na dnu vse zavesti dogaja. Zdi se mi, da prehajam v neko novo življenjsko občutje. Poprej sem

drugače čustvoval. Nekaj me kliče in vabi. Ne vem, kako naj povem. Ali sem žejen življenja, veselja, ljubezni? Nekaj žeji podobnega je vsekakor. Morda je še več kakor žeja. Zelo rad berem knjige, ki govorijo o življenju. Ne utegnem izbirati. Tudi ljudje so mi blizu. Ne samo tisti lepi, čisti in svetli ljudje, o katerih sem sanjal na dan svoje nove maše. Vsi. Taki, kakršni so. Vsak s svojo temno strastjo, z vso svojo nezvestobo, s svojim nerazumljivim trpljenjem. Zato stražim ob meji svoje župnije, da mi ne naredijo strelskega jarka preko naših ubogih polj, travnikov, hiš, družin in src. Saj bo morda vse moje prizadevanje zaman. Kaj vem... Včasih niti samega sebe ne moreš obvarovati pred zastrupljenjem...«

Tako mineva prvi dan mojega obiska. Jutri bova vršila svojo svečeniško službo. Ne bo časa za razgovore. Potem bova šla preko vse župnije. Govorila bova z deco, stopila v hišo in povedala dobro besedo. Videla bova tisto tiho žalost, ki je razprostrta preko vse naše zemlje.

SEVERIN ŠALI

ZIMSKI DAN

Lahnó, počasi pada sneg
in pot med poljem zaostala
se kmalu več ne bo poznala.
Samoten grem na beli breg
ob vrsti žalostnih dreves,
vseh golih, kakor smrt teles...
Lahnó, počasi pada sneg.

Dolina je ko beli list,
v daljavi se gubé sani,
a moj pogled na vse strani
objema kraj, bleščeč in čist;
na njem je polje, vas, voznik,
gozd, potok, cerkev in zvonik.
Lahnó, počasi pada sneg.

Vse zginja v mrak in komaj sled
zemlje in hiš se črta v noč,
ki se razgrinja preko koč;
še mlin molči vkovan med led.
Vse belo je, jaz, čas in breg...
Lahnó, počasi pada sneg.

FRANCÈ JERIŠA

PODOBA

Tu vas je, tu so domačije
bogatih kmetov. Zdaj večer
se tiho med seniki vije.
Povsod je čudno topli mir.

Na cesti mati. Otrok z njo
stoji in pretresljivo vpije.
Oblakov polno je nebo
temà z zamolklim leskom sije.

Podoba ta zdaj polni glavo,
ganila je oko rjavo,
v zatišju nemem rad bi jokal,

z ubožcema bi rad zastokal.
A vem le to, da svet z osi
njegove vreči moral bi!

ŽALOST

Ob meni čas se zdaj razpreda,
zavija v izbo me temačno,
nebo za oknom je oblačno,
modrina ga še ne razjeda.

In kri ko ritem v stari uri
v lenobno trudnost tikataka.
Zdaj sonce je v podobi traka,
iz okna šinilo do duri.

Te duri! Stare in črvive
ko pelod z daljnih rož visijo.
Oči mi žalostno strmijo:
Bog z vami, sanjice lažnive!

SPOMLADANSKI JUG

V slabem tednu je skopnelo pol metra snega, ceste so se napol osušile, po poljih je zazelenela trava, prvi ptiči, ki so bili zbežali pred zimo, so se vrnili. Pred slabim tednom je prišel namreč jug, neko popoldne, ves gorak in živ, tisoč obrazov je objel, tisoč oči ovlažil.

Ni bolj skrivnostne stvari kot je spomladanski jug. To ne morejo biti samo ogromne, premikajoče se plasti gorkega zraka, ki gredo iz dežele v deželo, od bog ve kje, bog ve kam, in ženo s seboj dan za dnem grmade težkih oblakov. Saj je bila pred dobrim tednom še sama smrt vsepovsod. Z ledenimi rokami nas je držala, da smo drug pred drugim bežali in se zapirali za gorka vrata. Premrti ptiči so komaj še toliko ognja imeli v sebi, da jim lučka življenja ni čisto ugasnila. Na nebu ni bilo nič oblakov, ena sama jeza božja je dan in noč visela nad nami. Vseh tehle stvari res ne more odpraviti čisto navaden spomladanski veter.

Sedaj je zaživelo vse, kar živeti more, samo tile hrasti pred menoj ne. Možakarjem starim niti takle južni veter ne more blizu. Kot da je še najhujša zima, stoje, in se za nič na svetu ne zmenijo. To so ti stari modrijani. Nič ni šibkega in mehkega v njih. Poznajo življenje. Ne pozdravljajo ga, niso žalostni zaradi njega. Ves dan samo gledajo okrog sebe, ko pa pride noč in vse zaspi, si v zamolklem šumu, ki ga skoraj ni čuti, povedo svojo najnovejšo misel:

Kako je čudno, da tudi letos vse tako hiti rasti: pa pravijo ljudje, da narava čuti bodočnost! —

Drobna kaplja krvi, ki se je držala drobne trave, je vso mojo pozornost pritegnila nase. Kri. Na rjavi zemlji malo naprej leži nova kapljica, vsa se je raztekla v vlažno prst. Kri. Potem kapljic vedno več. Sem pa tja so na široko razkropljene. Iz njih naprej rdeč curek. Kri.

Čez polja in vrtove, travnike in gozdove, mimo majhnih in velikih hiš, lepih in skromnih cerkva, mimo zibelk in pokopališč sem tekkel za krvavo sledjo. Neizmerena groza in žalost sta rasli v mojem srcu. Pšenica je zorela v krvave zarje. Hrastovo listje so žrli soldaški konji.

JEZDEC

Ko so zadnje zvezde ugašale, se je od hiš odtrgal jezdec. Po travnikih je bilo vse polno rose, jutranje megle nad gozdovi. Človek in konj sta bila čudna prikazen. S poti sta se opotekala v njive in videti je bilo, da ne bosta daleč prišla, nikdar do

konca svoje poti. Vrana, ki sta jo splasila iz jarka ob cesti, ju je pazljivo obkrožila in sedla vrh kraja s plevelom obrasle njive. Z radovednostjo, ki je bila samo še čakanje, ju je gledala. Takrat je konju zadnjič klecnilo koleno. Izsušeno konjsko truplo se je tako prilepilo k zemlji, da ga skoraj ni bilo opaziti. Zraven konja je ležal človek. Vrana je preskočila razor in bila pol metra bliže plenu. Vse zvezde so ugasnile. V vasi nad poljem se ni nihče prebudil.

OTROK

Zgodilo se je, da so iz kolone beguncev izločili voz in ga pustili ob robu gozda. Izpregli so konja in ga pustili, naj gre kamor hoče, voz pa so zategnili pod visoke bukve, ki so tam rasle. Tako je vendarle ostalo v zapuščeni zemlji nekaj ljudi.

Na vozu je bila mati, ki je tisti čas rodila otroka. Ljudje, ki so bili z njo, so zaradi nje in novega človeka in zaradi zelo lepega kraja, kamor jih je zanesla pot, sklenili, da ne gredo naprej. Zvečer so zakurili ogenj, od nekod prinesli nekaj hrane, naredili ležišča, kakor so mogli, in utrujeni zaspali.

Ko jih je zjutraj prebudil njihov konj, ki se je vrnil iz gozda k njim, so bili zelo dobre volje in vsi so verjeli, da se jim odslej ne bo nič več hudega zgodilo. Spet se je bil dim dvignil čez voz, na katerem sta ležala mati in otrok, in nato je vsem gorko sonce posušilo objokane oči.

Nekateri so šli čez dan v vas, ki so jo opazili v bližini. Kmalu so se vrnili, bili so vsi strti, in nič niso govorili. Ko so se iz vasi vrnili drugič, so tudi še vsi molčali, a nekaj novega je raslo v njih očeh. Ko so se proti večeru vrnili tretjič, je najmlajši med njimi omenil, da bi šli to noč v hišo, ki je bila najbližja, da ne bo čisto prazna ležala vas pred njimi.

Mati, ki je rodila otroka, je slišala te besede. V veseli grozi se je vsa stresla. Nato ji je pobožna pesem zdrsnila z ožganih, umirajočih ustnic. Pregnanci so zapeli za njo in niso opazili, da pojo mrliču.

Zvečer so na ognjišču najbližje hiše zavreli mleka novorojencu.

ZAPISKI NA ROBU

Bog je čudovit vladar. Dal nam je jasne, določne in tudi stroge zapovedi, kako naj bi živeli. Vendar ni v njegovem kraljestvu nikakih zakonov in oblastnikov, ki bi nas s policaji, žandarji in biriči silili, da moramo prav ravnati, ne denarnih kazni in zaporov, s katerimi bi nas pokorili zaradi naših prestopkov.

Bog nam pusti popolno svobodo, da ga priznamo, ali pa zatajimo, da se podvržemo njegovi oblasti ali pa se ji upremo. Še več, pusti nam, da lahko tudi druge na vse mogoče načine, celo z vnanjim pritiskom in nasiljem od njega odvrčamo ter tako rušimo njegovo kraljestvo na zemlji.

Bog nam vse to pusti, njemu se nič ne mudi, da bi svoje gospodstvo nad nami branil ali s silo utrjeval, niti ne, da bi se sproti maščeval za našo nepokorščino, žalitve in krivice, ki mu jih iz dneva v dan delamo.

In vendar se, kljub dozdevni brezbriznosti najvišjega Gospoda za naše človeško ponašanje nasproti njemu vse življenje razvija in teče dejansko po njegovih zakonih resnice, pravice in tudi ljubezni. Karkoli se na svetu zgodi lepega ali grdega, dobrega ali slabega, nič se ne zgodi zares mimo božjih zakonov, izven njihovega območja; vse se končno natančno po njih obračunava in uravnava.

V tem je najgloblji vzrok, zakaj je nesmiseln vsak, tudi najneznatnejši poskus, uveljaviti kraljestvo božje na zemlji z zgolj vnanjimi, svetnimi sredstvi, kaj še z nasiljem. Bog ne potrebuje naše pomoči, da bi mogel gospodovati nad svetom, pač pa potrebujemo mi njegove milosti, da bi zares zavladal v nas in med nami.

*

Mnogi se danes navdušujejo za čim večjo odločnost in udarnost med kristjani in katoličani, kakor da je to najbolj primerno, morda kar edino zares uspešno sredstvo za obrambo in uveljavljanje kraljestva Kristusovega v modernem svetu.

Gotovo: V današnjih zmedenih in nasilnih časih je nujno potrebno, da postanejo tudi kristjani in katoličani bolj odločni in neustrašeni, kot so bili po večini v prejšnjih mirnih in urejenih razmerah. O tem bi bilo odveč govoriti in to dokazovati.

Drugače pa je z udarnostjo. Ta nima sama na sebi nič tipično krščanskega, nič takega, na kar bi se mogli kot kristjani in katoličani posebej sklicevati ali bi smeli biti na to celo ponosni. O udarnem ravnanju je samo po sebi gotovo samo to, da povzroči tistemu, kogar zadene, telesno ali duševno bol in večkrat tudi materialno škodo. Kakšne pa so njegove nadaljnje in končne

posledice, kakšen je njegov končni učinek, pričakovan ali nepričakovan, dober ali slab, to zavisi od najrazličnejših osebnih in vnanjih okolišnosti udarnika in udarjenja.

Zelo bi se torej motil, kdor bi mislil, da je udarnost že sama po sebi dobra, ali da so udarni kristjani in katoličani že samo zaradi svoje udarnosti boljši od neudarnih. Gotovo je samo to: Kolikor bolj udaren je kdo, kolikor bolj udarno nastopa, toliko več nevarnosti je, da s takim početjem le drugim krivico dela, dobri stvari pa škoduje.

*

Katoličani se od nekdanj radi sklicujemo na svoja večna veljavna krščanska načela — in ne po krivici. Samo tega ne bi smeli nikdar prezreti, da načela, tudi najlepša in najboljša, še ne pomenijo življenja po njih. Zelo pogosto se zgodi, da so nam načela le kakor vabljeni in varljivi reklamni napisi in označbe na lepo zavitem, pa slabem blagu.

Tudi načelnost, ki je danes med nami res zelo potrebna, ne pove sama na sebi dovolj. Biti načelen pomeni, dosledno ravnati po določenih načelih. Zopet pa zavisi največ od tega, kakšna so ta načela in zlasti tudi, zakaj, iz kakšnega duha se po njih ravnamo. Kdor je le zaradi načelnosti načelen, je komaj kaj boljši, večkrat je celo slabši od tistega, ki zaradi premale načelnosti tu in tam omaga, v glavnem pa vendarle iz pravega duha, zaradi dobre stvari same, prav ravna.

*

Premnogi dobri kristjani in katoličani se danes vznemirjajo in tožijo zaradi modernih brezbožniških gibanj ter kličejo na odpor proti njim. Vse to je brez dvoma lepo, dobro in potrebno; zakaj nevarnost, ki preti s te strani, je resna in primerna obramba proti njej nujno potrebna.

Vendar bi storili veliko, vprav usodno napako, če bi pri tem, ko se borimo proti odkritemu brezbožništvu, ki je pri nas razmeroma redko in ljudi večinoma bolj odbija, kot pa privlači, pozabili na drugo, sicer mnogo manj zavestno in izrazito, marveč prikrito, pa prav zaradi tega posebno nevarno obliko brezboštva, ki se kaže v tistem čudovito drznem in ciničnem prevračanju božje resnice in pravice, kakor ga opažamo danes v vsem javnem življenju in njegovih glasilih domala vseh struj in skupin.

Ta in oni bo kajpak ugovarjal in spraševal, kaj ima to opraviti s brezboštvom, ko gre očitvidno le za navadne človeške slabosti in napake, pa naj si bodo še tako obžalovanja vredne. Tako mislijo, s tem se radi tolažijo tudi taki dobri kristjani in katoličani, ki so sicer zelo vneti za čistost in obrambo vere v Boga.

V resnici pa je stvar bistveno drugačna, je taka tolažba neupravičena in nevarna. Ne smemo namreč pozabiti, da je Bog poosebljena resnica in pravica. To se pravi, da pomeni zavestno,

kaj šele namenoma dobro premišljeno in preračunano preziranje, zanikanje in zatiranje očite resnice in pravice preziranje, zanikanje in zatiranje Boga samega. Če si stvari tako predočimo, in samo tako gledanje je pravilno, potem se moramo v resnici zgroziti, koliko dejanskega, čeprav morda ne povsem zavestnega brezboštva je danes med nami. To brezboštvo je toliko bolj nevarno, ker se samo neredko odeva celo v plašč borcev za dobro stvar, za božjo resnico in pravico.

Tu, na tem področju nas čaka silno mnogo dela in npora, preden bomo zares spoznali in se zavedeli, da je Bog samo eden, absolutno in brezpogojno resnični in pravični, da ni poleg njega nikdar, v nikakršnih razmerah prav nobene druge, recimo oportunistične resnice in pravice, pa naj se zdi še tako praktična in koristna, da vsak, kdor to sprejme, se zanjo vnema in jo brani, s tem Boga samega zameta, se njemu upira in ga napada. Ko bi to do dna spoznali, se tega resno zavedeli, bi se mnogi med nami, v dno duše zadeti, zgrozili nad sedanjim svojim brezbožnim početjem.

*

V družabnih rečeh se resnica in pravica največkrat skrivata nekje v »zlati«¹ sredi, kjer ju lahko zaznajo in sprejmejo le bistroidni in tenkočutni ljudje. Umsko in moralno topa množica tega ne zmore. Zato se rajši oklepa različnih skrajnosti, kjer se ji v pretirano enostranski, pa toliko bolj vidni in nazorni osvetlavi prikazuje, kar naj bi bilo res in prav.

Posebno v našem času, ko je zaradi silne prepletenosti in s tem združene problematike modernega družabnega in gospodarskega življenja resnica in pravica večinoma le še bolj skrita, skoraj ne more biti drugače, kakor da se ljudske množice oprijemljejo vsakovrstnih zmot in zablod ter se premetavajo iz ene skrajnosti v drugo. To je tako naravno, lahko bi rekli nujno, da tega še dolgo dolgo ne bo mogoče spremeniti.

Ali naj torej nad resnico in pravico obupamo ter se rajši oklenemo zmote in laži, nasilja in krivice?

Odgovor je očit: Tisti, ki iščejo v javnem delovanju predvsem le trenutnih, ponajveč osebnih uspehov in koristi, bodo brez pomisleka tako storili, bodo resnico in pravico zatajili, samo da sebe uveljavijo in dvignejo. Zvesti jima bodo ostali samo tisti, ki vedo in so v dno duše prepričani, da je vse, kar je resničnega in pravičnega, odsev božje Resnice, Boga samega. Samo ti namreč lahko doumevajo, da je mogoče resnici in pravici zares iskreno in dobro služiti edinole kot ponižen in brezpogojno vdan služabnik, ne pa kot oblastnež in veljak.

*

Bistvo pravega reda in z njim združene socialne hierarhije ni v tem, da višji lahko nižjim samovoljno ukazujejo, ti pa jih morajo slepo ubogati. Nasprotno: Čim višje se je kdo v družbi

povzpел, tem manj sme samovoljno ravnati in tem manj ukazovati. Višjim položajem odgovarjajo pač večje dolžnosti in strožja odgovornost, večje pravice pa izvirajo šele iz dobrega in vestnega izpolnjevanja prevzetih nalog.

Kolikor bolj je torej kdo zares na pravem mestu, kolikor bolje izpolnjuje sam svojo vlogo, toliko manj mu je treba podrejenim zapovedovati in jih siliti, da bodo tudi oni storili svojo dolžnost.

Kdor na visokem položaju mnogo ukazuje, se mnogo na svojo oblast in avtoriteto sklicuje, razkriva s tem največkrat le svojo lastno slabost in dokazuje, da ni prav dorasel svoji nalogi.

AVGUSTA GABERŠAK

VAS V HALOZAH

Od časa do časa beremo v listih zahvale darovalcem oblek in perila za haloške otroke. Vse take in podobne nabiralne akcije so sicer hvalevredne, a ostajajo le karitativno delo, niso pa prava narodno socialna pomoč. Pomoč je treba nuditi prvenstveno vse drugod.

V naslednjih odstavkih skušam podati socialno-gospodarsko sliko kraja, kjer službujem. Poznam ga deloma sama po neposrednih stikih, deloma po svojih učencih najvišjega razreda, deloma po pripovedovanju starejših učiteljev, ki so tod službovali in bivajo na svojih posestvih v kraju stalno nad deset let.

Vas je oddaljena dobri dve in pol ure od železniške postaje, nekako štiri ure hoda od Ptuja ter tritetr ure od cerkve in avtobusne zveze. Prav toliko je oddaljeno tudi tovarniško naselje s tovarnoma za volneno blago in tanin. Po večini so kmetje navezani na domačega trgovca, enako tudi domačega kupca, kolikor se pač da prodajati v tem svetu. Kar pride jeseni tujih sadnih trgovcev, kupujejo namreč preko domačih posrednikov. Večje nakupe gospodarskih potrebščin opravijo ljudje na ptujskih sejnih, kamor hodijo večji del peš ali z domačo vprego. Šola je v kraju 40 let. Sprva je bila eno- in dvorazrednica, v novjšem času je bila razširjena v trirazrednico, od lani pa je štirirazrednica. Toda vse te okoliščine prav malo spreminjajo življenje v vasi in po sosednjih naseljih. Novejši čas je načelno dvignil zahteve posameznika, spremenil tek gospodarskega življenja in življenja sploh, čemur se izrazita pasivnost haloškega kmeta ni mogla prilagoditi. V grapo prihaja vedno večje nezadovoljstvo, ponekod skrajno pomanjkanje, toda nobenih znakov napredka ali izboljšanja. Kako torej pomagati in kje začeti?

Gospodarsko prevladuje v našem okolišu mali kmet, ki pa dejanski ni drugega nego bajtar, saj redi komaj po eno kravo, morda za delo še vola. V dolini, kjer stoji šola, je nekaj lepih njiv, na splošno pa so posestva v bregovitem ozemlju. Prevladujejo gozdovi in krče, kar pa je zemlje, jo težko obdelujejo, zlasti še, ker prevladujeta ilovica in skrilavec. Travnikov je malo, zato je krma zelo pičila in omogoča le skromno živinorejo. Spomladi in jeseni primanjkuje gnoja za pravilno, zadostno gnojenje njiv. Zgodi pa se, da celo tam, kjer bi s pametnim, vztrajnim delom mogli pridelati primerno zalogo živeža, ostaja sredi zime brez hrane.

Od mojih 41 učencev jih je 37 iz našega šolskega okoliša, 4 služijo tu. Od teh 37 imajo zemlje v ha: dva 0, šest 1—3, enajst 3—8, devet 8—14, dva 14—20, sedem nad 20.

Kot omenjeno, tvorijo posestva večidel gozdovi in krče. Razen dveh ima vsako vinograd. Nekateri gozdovi so dovolj lepi, a so po grapah, koder ni cest. Izvoz lesa je, če že ne nemogoč, vsaj zelo otežkočen, kar seveda zmanjšuje čisto vrednost lesa. Vinogradi so po večini slabo obdelani, čemur je vzrok pomanjkanje sredstev, nevednost in lenoba. Od 33 vinogradov so samo trije zasajeni z žlahtnino, pri devetih je med šmarnico pomešan »amerikanec« (žlahtna trta), vse ostalo je sama šmarnica.

Ob takih razmerah se ni čuditi, da je med otroki mnogo nenadarjenosti, surovosti in podobnih posledic pijanstva. Ljudje pijó skoro samo šmarnico (nekaj tudi »tukle« = jabolčnice), povrh tega pa jo žgo v žganjico in jeseni ima te vrste pijačo skoro vsaka bajta.

Razumljivo je, da je deca slabo hranjena, po večini okužena s tuberkulozo. Lani je bilo ugotovljenih 76 % okuženj.

Od 41 otrok mojega razreda dobiva hrano na dan: pet stalno trikrat, 17 včasih trikrat, 6 stalno dvakrat, 12 včasih dvakrat, 1 samo enkrat.

Kruh domačega pridelka je zmesni kruh pšenice, koruze in ajde. Moko meljejo sami v žrmljah. Kruha imajo otroci: 14 stalno, 15 včasih, 11 skoraj nikoli, 1 nikoli.

Mleka sploh ni pri treh hišah, le pri štirih ga pijejo otroci stalno vsako jutro. Drugod ga pijó od časa do časa. Pri teh hišah rajši krmijo z njim prašiče, kot bi ga dali deci. Sladkorja uporabljajo malo, celo v premožnejših hišah velja za posladilo. O uporabi saharina je deca molčala, le nekateri so izjavili, da ga doma ne morejo rabiti, ker so vsi po zaužiti sladkorni pijači povračali. Po pripovedovanju drugih ga uporabljajo precej. Stanovanja obsegajo po večini dve izbi in kuhinjo. Seveda je slednja navadno majhen prostor z velikim ognjiščem in s kamenitimi tli, včasih brez okna. Izbe so zelo majhne. Kar sem jih

videla, so merile približno $4 \times 3,5 \times 2$. Velik prostor zavzema kmečka peč, s čimer se znatno zmanjša prostora razpoložljivega zraka. V večini primerov spi v izbi 4—6 ljudi. Postelj primanjkuje.

Od mojih učencev spi v eni postelji: 8 v eni, 13 v dveh, 6 v treh, 11 v več. Trije spijo stalno v hlevu.

Poleti spi na skednju 13 dečkov in 6 deklet. Omenjati ni treba, da polagajo malo pažnje na starost in spol otrok. Zgodi se, da so na ta način otroci že v predšolski dobi priča kvarnim zgledom.

Obleke in obutve primanjkuje. Od 26 deklic 4 sploh nimajo spodnje obleke, od 15 dečkov imajo 3 le eno srajco, spodnjih hlač nimajo 4. Snaga je nezadostna. Ušivost (uši na glavi in v obleki) je otrokom vsakdanja lastnost, prav tako jih ne vznemirjajo bolhe. Zelo so razširjene garje in srab.

Toda kolikor bi še mogli ti ljudje gospodarsko uspevati, tega ne dosežejo zavljo že omenjene lenobe, še bolj pa zaradi zaostalosti. Naj sledi nekaj takih primerov.

Letos je bila letina jabolk na nekaterih bregih dobra. Pridelali so zlasti nekateri kočarji, ne glede na to, da vsak od njih neracionalno zasaja po eno hruško, eno slivo, nekaj jablan, namesto da bi sadjarstvo omejil na izbor primernih, dobro uspevajočih sadnih vrst. V stiski so nekateri že predčasno obrali drevje ter prodajali prebrana jabolka po 1,75 din kg. Prodaja se je vršila večidel po domačem posredovalcu, ki je ostal prodajalcem dolžan. Mesec za tem so po dolini spet iskali jabolk, pripravljeni vzeti tudi neizbrana, celo prejšnji izvržek, verjetno za domači trg. Cene so se gibale med 2,50 in 3,50 din za kg. Z ugodno ceno se potrebni niso mogli okoristiti, ker so se prehiteli s prodajo.

Kot omenjeno, je blizu tovarna tanina, kamor prodajajo okoličani kostanjev in hrastov les po razmeroma nizki ceni. Prva leta so vozili izključno kostanjev les. Tudi sedaj še srečuješ vozove, naložene z debelci, debelimi kot močna moška roka, vendar je kostanjev gozd skoro izčrpan in prodajajo po večini hrastovino. Ljudje niti ne presojujejo, kako usodne so bile za nje te kupčije zadnjih let. Kostanjev les je dajal jeseni kostanja za deco in nadomeščal kruh do pomladi. Dalje je kmet z njim krmil prašiče, ki so se lepo redili, in tako prihranil del ostale reje za govejo živino. Ker ni mogel računati na občasni izkupiček za les, je pridneje obdeloval polje. S tem, da je gozd izkrčil, je sicer prejel nekaj suhega denarja, a ta ni mogel nadomestiti hrane za otroke in živinske krme v vseh naslednjih letih. Zdaj zredi povrh tega slabše prašiče in navajen, da se pretaka po dlani denar, seka, kolikor je še ostalo gozda, predčasno in ne skrbi za smotrno pogozdovanje.

S tem, kar ljudje pridelajo, ne znajo pametno gospodariti.

Ob dobri letini ne mislijo na zimo in hujše stiske. Zanimivo je, da so jeseni ležali v šolski smetišnici ogrizki, debeli za četrt jabolka, medtem ko zdaj večina otrok nima južine, dasi ima do šole uro hoda ali še več. Po trgatvi pijejo ljudje toliko in tako dolgo, da jim ne ostane pijače za spomladansko, kaj šele poletno delo. Tudi ob kuhi žganja se obiskujejo in popivajo. Domači praznik kolin se zlasti pri revnih sprevrže v pojedine in zgodilo se je, da je ostalo viničarju le pleče, del hrbtišča in glávina za zimsko zalogo.

Kakor z dobrinami, tako je tudi z denarjem. Kadar je pri hiši, ima le redko obstanek. Ko ga zmanjka, si v sili navadno izposojajo pri bogatejših. Ti jim pozneje zasežejo vinski pridelek, seveda vračunajo obresti, ali pa se vknjižijo na posestva, ki jih lahko zdražijo po njim ugodni ceni.

Nekoliko se domovi tod okoli razbremenjujejo z odhodom deklet v službe, bodisi v mesto ali na bližnje polje. Dalje hodijo ljudje jeseni mlatit, fantje drvarit na Pohorje, ali pa gre mladina, pa tudi starejši obirat hmelj v Savinjsko dolino.

V mojem razredu prevladujejo otroci iz 6—8 članskih rodbin. Starejši bratje in sestre so zaposleni:

3 kot delavci v tovarni;

3 kot služkinje v mestu;

2 služita na polju;

1 pojde v Nemčijo;

5 jih je lani obiralo hmelj, med njimi 3 moje učenke.

Za sv. Tri kralje in za svečnico so se nekateri učenci odpravljali za ves teden peti v sosednje kraje in so nabrali precej denarja. Zdaj šola dosledno prepoveduje tako potepanje iz moralno vzgojnih ozirów.

Pogosto pošiljajo že otroke nad 10 let stare služiti k večjim posestnikom. Največkrat so to nezakonski otroci že poročenih ali neporočenih mater.

V mojem razredu so 4 deklice in 1 deček, ki služijo na večjem posestvu. Dve sta nezakonski. V taki službi je otrok upošteván predvsem kot delovna moč, vendar je pri mojih primerih vzgojno okolje zanje v 4 slučajih boljše. Kar se preskrbe, vsaj hrane tiče, pa jim je skoro dosledno bolje.

II.

Poleg gospodarskih dejstev soodločata v življenju teh ljudi njihova kulturna stopnja in psihološki značaj.

Na splošno so trmoglavó nezaupni. V vasi skoraj ni dobrih sosedov. Kje daleč je podoba občestvenega življenja! V občevanju med seboj so redkobesedni, hladni, drug do drugega neuslužni. Za prebivalce zaselkov po gričih bi bilo morda takó zadržanje razumljivo, saj so bolj oddaljeni od prometa in življenja, bijoč pravcati boj za obstanek. A tudi v dolini, po gra-

pah in gričih se radi tožarijo. Otroci skoro dosledno zavračajo, da bi poizvedovali za bolne součence sosede, češ: »Z onimi si nismo dobri.«

Do šole vlada nerazpoloženje. Ko so se v šolskem dimniku vnele saje in je dimnik v mraku že ves žarel, ko je torej pretila nevarnost, da se zruši in da se vname leseno ostrešje, so vaščani zbrani ne daleč mirno gledali, ne da bi vodstvo opozorili. »Tam ima itak kaj goreti.« Šele sosed, ki ima s slamo krito streho, je, vrnivši se pod noč z lova, prišel povedat in pomagal gasiti. Na podstrešju je dvoje učiteljskih sob.

Skrajno so nezadovoljni, ker so zdaj štiri učne moči, v starih časih pa je opravljal vse en sam. Po njih sklepah je učitelj gospóda, ki živi na njihov račun. Dalje je učitelj tiran, ki zahteva točen šolski obisk, ki ne opravičuje celotedenskih ostankov zavoljo dela in ki vodi točen račun o šoloobveznikih. Ljudje smatrajo učenje stvari, o katerih oni še nikoli niso slišali, za nepotrebno tratenje časa.

V okolici je nekaj nepismenih žená, onih, katerim je vojna onemogočila reden pouk. Srečala sem starko, ki je pisati pozabila.

Cerkev od kraja samega ni toliko oddaljena, pač pa so nekatere kmetije po dve uri in še več daleč. Vpliv duhovščine je majhen, zlasti še, ker ta pogosto ne kaže resnične vneme za svoje pravo delo. Ljudje sicer zahajajo k maši, toda to je stvar navade. Možje se vračajo od rane maše včasih pod noč, več ali manj vinjeni. Redkim pobožnim se sosedje posmehujejo.

Časopisje je bolj redko najti. Od 41 učencev imajo le pri 9 naročene tednike (5 »Domovino«, 4 »Slov. gospodarja«), 1 imajo Mohorjevo družbo, 2 od učencev pa »Naš rod«. Za politiko se ne menijo dosti, češ da zanje nihče ne poskrbi. Okraj je imel pri zadnjih volitvah zelo malo volilcev, dasi je tovarna silila vse, ki so z njo v poslovnih stikih, da volijo vladno stranko.

Vse značilne poteze se kažejo tudi pri otrocih. Neka trmasta odpornost odgovarja posrednim in neposrednim ukazom. Sprva so nekako posmehljivo sledili pripovedovanju, dasi jih je snov notranje zanimala. V njih ni nobene podjetnosti in ne razgibanosti. Predstave so zelo revne po številu in dodelanosti. Spisje kaže pomanjkanje domišljije, po večini popolno čustveno mrtvilo (ne vštevši osnovnih gonskih čustev). Sicer pa radi zahajajo v šolo, nekateri seveda le zato, ker so na toplem in jim ni treba delati. Marsičemu je seveda kriv alkohol. Ljudstvo se mu vdaja deloma iz nevednosti, meneč, da daje moč in zdravje, deloma si išče v njem zabave in izpremembe. Društev in sestankov ni nobenih.

III.

Po mnenju nekaterih slovenskih sociologov predstavlja vas določeno moralno občestvo. Zdi se, da to velja od dneva do dneva manj.

V soseski so se večkrat pojavljale tatinske tolpe. Dve sta obstojali do lani. Eni se je vodja obesil, druga se je razkropila iz neznanega vzroka. Vdirali so v zidanice in kašče ter odnašali tudi kokoši in drva. Eden od njih se potika po okolici mest, a na krči gospodari žena s štirimi otroci.

Zlasti se kaže velika spolna razbrzdanost. Dekleta prihajajo iz mest včasih izprijena in bolna. Zgodilo se je, da je ena od njih spremenila kmečko hišo, ki ji gospodari vdova, v vaško beznico, kamor so zahajala tudi 15—17 letna dekleta. V primeri s tem, kar se je dogajalo, moralni prestopki nezakonskih mater ni tako zlo. Dejanski ljudje tega ne zamerijo. Zgodi se, da dekleta naravnost iščejo take sreče, seveda pod pogojem, da bo otrokov oče bogat. Bliže sta mi znana dva taka primera, ko sta nezakonski materi izjavili, da sta zdaj preskrbljeni: očeta otrok zmoreta plačevati alimente, kar pomeni stalen dohodek.

Ne daleč živi 28 letna viničarka, ki ima 4 nezakonske otroke različnih očetov. Poročena posestnica je mati 12 otrok, od katerih bi naj bila le polovica od njenega zakonskega druga, za tri pa je prav gotovo, da so tujega porekla.

Imam 16 letno učenko, ki je pred kratkim zanosila. Njena mati je rodila otroka z lastnim sinom. Vendar je to osamljen primer.

Večina deklet se konec koncev le poroči. Pogosto se sklepajo poroke po pameti, ne glede na preteklost zakoncev, niti ne na starostno razliko. Poroke iz ljubezni so bolj redke. Trdi pogoji za življenje ne upoštevajo čustva. Med vojno se je dosledno dogajalo, da so se vdove brez ozira na starost poročale z moževim bratom, da je posestvo ostalo v rodbini. V zakonih zadnjih let so po večini ženske starejše od mož. To pa iz razloga, ker so njih vrstniki mnogi padli v vojni.

Odcepljenost od sveta je kraj obvarovala bele kuge, ki je tod manj pogosta.

Moji učenci so, kar se tuje lastnine tiče, pošteni. Tudi lažejo ne prehudo. Uporabljajo precej kletvin, radi se pretepajo in niso preveč odkriti.

Otroci prinašajo od doma odmev razpoloženja do različnih državnih ideologij in so prepričani, da se cedita preko meje med in mleko, da bomo srečni le, ko bomo jedli enotni črni kruh in ko bo »gospóda« hodila na delo v te grape, po vzorcu sosedov. To je dejstvo, ki spričo te revščine zareže najgloblje v srce narodno čutečega človeka. Rešitev je le v smotrnem delu, v pravem narodno socialnem delu. Predvsem ne dajajmo miloščine, temveč skušajmo z oblikovanjem in izobraževanjem razživljati kompleks pasivnosti z zavestjo osebne vrednosti poedinca. Verujmo, da je tudi ta zapuščen in nekam tuji človek slovenski človek in da je treba rešiti slovenskemu občestvu vsako kmetijo, vsako bajto.

KRŠČANSKA ANTROPOZOFIJA NIKOLAJA BERDJAJEVA

(Konec)

Preidemo k osnovnemu problemu Berdjajeve antropologije, k problemu osebnosti. Če bi bil človek samo individuum, bi ostal vedno zaprt v meje fizičnega sveta. Individuum je pred vsem naturalistična, biološka kategorija, nekaj nedeljivega, atom, izhajajoč iz prirodnega življenja, prav tako pa tudi socialna kategorija, del, ki je podrejen in pripada družbi. Čisto nekaj drugega pa je oseba. To je kategorija duha, ki ni podrejena niti družbi niti prirodi. Po Berdjajevu je človek eksistenčno središče, zato ni del družbe in ne kozmosa. Nasprotno: družba in kozmos sta del osebe. Pa čeprav nosi v sebi socialne in kozmične elemente, ga vendar ne smemo smatrati za del družabne ali kozmične celote.

Za eksistenčno filozofijo ima človeška oseba svoje posebno, izvenprirodno bivanje, čeprav je vključena tudi v prirodni sestav. Oseba je nasprotje stvari in svetu predmetov, ona je središče, delujoči subjekt, ter ima aksiološki, vrednostni značaj. Oseba se ne rodi ali podeduje od staršev kakor telo. Ustvarjena je po Bogu in soustvarja se po človeku. Kdor ustvarja in razvija osebo v sebi, postaja osebnost. Postati osebnost je božja zamisel o človeku in naša naloga.

Za osebo, oziroma osebnost, imamo več med seboj povezanih oznak. To je neka stalnost v spreminjanju; usodno je, če oseba zaostane v svojem razvoju, kakor je usodna tudi prevelika sprememba, ki jo razkroji, da ni več mogoče spoznati prave človeške podobe. Po različnosti svojega sestava je enota v množini, kjer duhovno-duševno telesni sestav tvori enoten subjekt. Njen predpogoj je bivanje nadosebnega, višjega bitja, h kateremu streми v svoji ostvaritvi. Kajti sicer bi bil to samo individuum, podrejen plemenu in družbi ter oblasti prirodnih sil. Prav tako je osebi lastna neka enkratna edinstvenost, ki izključuje splošnost. Splošnost je namreč abstraktna ideja in ustvarja svoje ideale in božanstva: etatizem, nacionalizem, komunizem itd. ter si tudi osebo, osebnost, prisvaja za orodje in sredstvo. Božji zamisli pa človeška osebnost ni sredstvo, temveč cilj.

Osebnost je nasprotje prirodnih in družabnih determinacij, ker je povezana s svobodo in notranjo globino bitja in pomeni aktivnost duha, heroično borbo za samoopredelitev. Ta borba pomeni trpljenje in bol, je breme, ki ga je človek zaradi izpopolnitve življenja dolžan sprejeti nase, da v svoji individualni obliki izrazi univerzalno polnost na vsej črti zemeljskega bivanja.

S tem v zvezi pa je tudi človekov odnos do bivanja drugih

oseb odnos, ki pomeni življenjsko vsebino; prehod iz sebe v drugega. Zato je nepremostljivo nasprotje med osebo, ki hoče sožitje z drugimi osebami, ter med egocentrikom, potopljenim v svoj »jaz«.

Biti svobodna osebnost je težko, in le prerad se človek podredi determinaciji in avtoriteti, ker nudita razne ugodnosti, ki prijaajo njegovi nagnjenosti v lagodno nesamostojnost.

Da bi človek ne sledil zunanjim vplivom, marveč ostal zvest glasu svoje notranjosti, ki ga kliče k izpolnitvi življenjske naloge, je potrebna askeza. Te ne smemo pojmovati kot cilj ali kot sovraštvo do življenja in sveta, temveč le kot sredstvo, koncentracijo in potrditev ustvarjalnih sil, katere nosimo v sebi in s katerimi ustvarjamo novo bitnost v svetu. To je velika življenjska skrivnost.

Poleg duhovnosti pa je v človeku še tudi nespoznanana, elementarna osnova, zvezana z življenjem zemlje in kozmosa, ali kakor jo Berdjajev imenuje, kozmo-telurgična osnova. Strasti, povezane s to elementarno prirodnostjo, so lahko material, iz katerega gradimo velike osebnostne vrednote. Premoralno in racionalno odklanjanje človeške prirodnosti vodi k izsušitvi življenjskih virov, ki ima za posledico v človeku razdvojenost in okostenelost. Pot, ki se na njej realizira osebnost, vodi do nespoznanega k spoznanju in od tam v nadspoznanje. Spoznanje namreč ni statično, ampak dinamično, lahko se oži ali razširja, zakriva enemu svetu in odkriva drugemu. Ni absolutne meje, ki bi delila spoznanje od nespoznanja in nadspoznanja.

Mi smo na črti srednje-normalnega spoznanja, ki je prilagajeno socialnemu življenju in človeški družbi. Od tu pa se človek lahko dvigne do višjih ravnin, kakor so svetost, genialnost, intuicija in ustvarjanje. Iz nespoznanane, podzavestne osnove pridemo v spoznanje in nadspoznanje, kjer se razgrinja neskončnost in večnost. Tu se osebnost uresničuje.

Važnega pomena za filozofsko antropologijo je odnos duha do duše in telesa. Lahko govorimo o trojnem človeškem sestavu. Njegov duh ni enak duši. Duša in telo sta izraz prirodnega sveta in pripadata njemu, duh pa je resničnost višje vrste, ki ne pripada narodi ter pomeni človekovo nadprirodno bit. Samo po svoji duhovnosti se človek lahko združi z Bogom.

Prav tako pa tudi ne moremo zagovarjati Descartovega dualizma duše in telesa, kjer je telo pojmovano materialistično, kot neke vrste mehanizem. Večno načelo telesa ni njegov kemično-fizični sestav, marveč oblika, zaradi katere pripada celotni osebnosti in ima svoji eksistencialni smisel. Osebnost je duhovno-duševno-telesno bitje, enoten organizem, združen z nadosebnim in nadčloveškim.

Človeku pa ne zadostuje, da uredi le svoje odnose do življenja, urediti jih mora tudi nasproti smrti. Smrt je velik živ-

ljenski pojav, pred katerim si ne smemo zapirati oči, sicer naše življenje ni zadostno urejeno. Sodobni ljudje vidijo v pozabi na smrt znak možate neustrašenosti. Takšno pojmovanje je nizkotno in površno. Naše dostojanstvo zahteva, ne da zatajimo, marveč da premagamo strah, ki ga imamo pred skrivnostjo smrti.

Nič skupnega z živalsko boječnostjo pa nima transcendentni strah, izvirajoč iz globokega odnosa z življenjem. Smrt je veličastno in končno zlo, izraz greha, kajti vsako bitje je določeno za večno življenje. Bog se je učlovečil in prišel na svet prav radi tega, da nadvlada smrt in utrdi večnost bivanja.

V našem padlem svetu pa nosi dejstvo smrti tudi velik pozitiven smisel. Popolnost življenja ne more biti realizirana v končnem ali neskončnem času. To se zgodi za mejami časa, v večnosti. Med časom ter večnostjo pa leži prepad, skok čezenj imenujemo smrt.

Življenje v večnosti je življenje z Bogom in zato dosegljivo le tistim, ki so izpolnili božji zakon in božji klic, in to ne radi koristnostnega plačila blaženosti. Berdjajeva teza pravi, da je zlo v nebitju in v zanikanju bitja. Zato objekti zla, v našem smislu grešniki, tudi ne pridejo v večnost. Njih osebnost razpade v nebitje. To je največje prokletstvo in kazen, saj so bili ustvarjeni za bivanje z večnim božjim bitjem.

Človek sebe lahko uresniči samo v občevanju z drugimi ljudmi, v družbi. Pri zaprtosti vase ne živi polnega življenja. Res je, da človek ni samo socialno bitje in ne pripada ves družbi, vendar pa je učenjen v krog socialnih dogajanj in pogojev. Nujno pa moramo razlikovati med občestvenim in navadnim družabnim sožitjem. Občevanje je vedno personalistično, srečanje osebe z osebo: »Jaz« s »Ti« in »Mi«. V takšnem občevanju ni predmetov, oseba je osebi samo »Ti«. Družba pa je nekaj abstraktnega ali bolj umetnega, kjer resnična oseba izgine. Družba, ki doseže svojo skrajno objektivacijo v državi, sili človeka, da se umika iz eksistencialne sfere. Človek postane abstraktno bitje, predmet med predmeti.

V bodočem družabnem redu najbolj odgovarja krščanskemu antropološkemu spoznanju sistem, ki ga imenuje personalistični socializem. Predpogoj mu je resnična socializacija gospodarstva ter prehod od gospodarskega individualizma in atomizma k priznanju vrhovne vrednote človeške osebnosti in njene pravice, da se v čim večji meri realizira v življenju. Seveda pa personalistični socializem še ne ustvari bratstva ljudi, kajti to je duhovna naloga. Vedno pa problemu človeka pripada prvenstvo nad problemom družbe. Človek ni stvar in podoba družbe, ustvarjen je marveč po Bogu ter nosi v sebi element, neodvisen od družbe, čeprav sebe v njej realizira. Sociologija mora torej biti osnovana na antropologiji in ne obratno.

Poslednji problem, ki se nanj naslanja filozofska in religiozna antropologija, je človekov odnos do zgodovine. Bedjajevu je zgodovina eshatološki problem, tragična človekova usoda. Človek ni le socialno, ampak tudi zgodovinsko bitje. Zato je usoda zgodovine obenem tudi usoda človekova, in nemogoče mu je odvreči od sebe breme zgodovine. Zgodovino tvori človek in sam je sklenil hoditi po njenih potih. Zgodovina pa je do človeka ravnodušna in zasleduje svoje posebne cilje. Ne zanima je človek, temveč država, narod, civilizacija itd. Svoje navdihe sprejema iz sile in ekspanzije, ravna predvsem z množico. Obstaja globoko nasprotje med zgodovino in človekovo osebnostjo, med potjo človeka in potjo zgodovine. V področju same zgodovine je to nasprotje nerešljivo. Po svojem religioznem smislu je zgodovina pot h kraljestvu božjemu in tako postaja 'metahistorija'. Seveda pa ne smemo v njej iskati splošnega bogočloveškega procesa, kakor je to storil n. pr. Solovjev. Zgodovina ni sakralna. Božje kraljestvo prihaja nezaznavno, izven šuma in sijaja zgodovine, ki je sama v sebi nerazrešljiva. V njej ni smisla, ta je nekje za njo, oziroma nad njo. Zato sta konec zgodovine in sodba neizbežna. Filozofija zgodovine ni samo nauk o smislu zgodovine glede na napredek, temveč tudi nauk o smislu zgodovine glede na njen konec. Dolžnost krščanske antropologije ni samo v njenem razmerju do preteklosti, — pogled na razpetega Kristusa, — kot je bila do sedaj; zagledati se mora v bodočnost, v Kristusa, vstalega v moči in slavi. Pojav Kristusa Bodočnosti je po Berdjajevu odvisen od človeškega ustvarjalnega dela, s katerim mu pripravlja pot.

V čem je religiozen smisel človekovega ustvarjanja? Zopet vprašanje, ki poleg zla, zgodovine in svobode najbolj zanima Berdjajeva. Svoji knjigi »Smisel ustvarjanja«, — izdani leta 1911. — je dal podnaslov: »Poizkus človekovega opravičila«. V filozofiji, umetnosti, religiji, v vseh svojih umskih in etičnih prizadevanjih ustvarja človek nekaj, česar še ni bilo v svetu in je čakalo prav njega. Človekov stvariteljski akt je odgovor na božji glas, potreben Bogu in dopolnitvi božjega življenja.

To je skrivnost, ki jo človek le težko dojame v sebi in na katero v sv. pismu ni odgovora, kakor da je hotel Bog v imenu svobode pustiti, naj jo človek rešuje sam. Seveda vsako ustvarjenje ne dopolni božjega življenja, ker je lahko ustvarjeno iz zla in satanizma in zato pripada nebitju.

Krščanskemu spoznanju je do nedavna ostala prikrita skrivnost človeka kot ustvarjalca. Vodila se je pred vsem borba z grehom za človekovo odrešenje. Vstaja pa novo samospoznanje človeka, ki premaguje znanstveno odtujenost življenju in humanistično zaslužjenost silam prirode. Pokazati in priznati človeku ustvarjalno moč in ga voditi v močno, osebnostno življenje, to je velika naloga sodobne krščanske antropološke misli.

LUIGI STURZO: DEMOKRACIJA IN KORPORATIVIZEM

Na krizo demokracije lahko gledamo s treh vidikov: iz socialnega, političnega in moralnega. Ti trije vidiki pa so med seboj tako prepleteni in odvisni, da so posamezne njihove razčlenbe težke in nepopolne.

Socialni vidik izhaja v glavnem iz dejstva, da se delavski razred tvorno udeležuje političnega življenja v okviru demokratskih naprav. Delavski razred, organiziran v socializmu in komunizmu, je skoraj vse 19. stoletje težil ali v anarhijo ali v revolucionarno politiko. Meščanstvo, ki je bilo ustvarilo parlamentarno državo in jo držalo v svojih rokah, je bilo prisiljeno braniti se; deloma s pritiskanjem, deloma s popuščanjem je varovalo državo in narod pred krči socialne revolucije.

Ko pa so se pokazala izkustva zakonitega, volilnega in parlamentarnega socializma, se je meščanstvo, razdeljeno na desnico in levo, popolnoma razdrobilo, medtem ko so organizirane delavske sile končno postale dovolj tehtne, tako da ni bilo več mogoče vladati proti njim ali brez njih. Četudi so se socialistične stranke še vedno imenovalе revolucionarne, so vendarle kmalu stopile ali v opozicijo ali v vladno koalicijo ali pa se celo kot samostojne nosilke vlad menjavale z meščanskimi strankami. (...)

Vojni in povojni gospodarski pogoji so močno povečali proletarizacijo srednjih razredov in pripomogli k temu, da je velik del zasebne, razvrednotene in zadolžene lastnine prešel v roke države. Ti pojavi, izrazitejši v diktatoričnih državah, kakor sta Nemčija in Italija, so se razširili tudi na države z boljšim gospodarskim ustrojem in s stalnejšo demokracijo.

Vodilni razred bi bil zdaj moral pokazati primernejša in učinkovitejša sredstva, načeti bi moral vprašanje denarja, vprašanje davkov, okrepiti bi moral majhno posest, strokovnim organizacijam bi moral dati zakonito obliko in izboljšati bi moral delavčeve življenjske pogoje. V resnici pa se je vrgel na politično vprašanje, kakor da je ono glavni vzrok krize. Obdolžitev, da parlament ne more resno rešiti niti enega samega vprašanja, je v mnogih državah postala bojno geslo reakcionarjev, ki se imenujejo nacionalci. V resnici so namreč videli, kako se volilne in parlamentarne ustanove obračajo proti njim; zato so se jih hoteli rešiti ali si vsaj z zakonitimi načini zago-

¹ Odlomek iz najnovejše Sturzove knjige: *Politique et morale* (Librairie Bloud & Gay, Paris 1938), str. 37—40.

toviti njih vodstvo in z dobro posrečenim ter s kolikor toliko nekrvavim državnim udarom spremeniti vlado v kvazi-diktaturo.

Razpust svobodnih delavskih organizacij in včlenitev vseh, celo proletarskih sil v centralno oblast, ki so ju izvršili diktatorični režimi, sta doživeli velik uspeh pri nasprotnikih parlamentarne demokracije. In ko je liberalno meščanstvo spoznalo, da fašistične diktature ne cenijo zelo zasebne lastnine in bogastva posedujočega razreda, je začelo dobrohotno gledati na vmesne politične poskuse Dunaja pred Anschlussom in Lizbone, ki so izdelani v znamenju socialnega katolicizma.

Taka rešitev socialne krize, ki politično krizo le še poostri, ne predstavlja samo napačnega koraka slepega in sebičnega meščanstva, ampak tudi zmoto individualizma, na katerem je demokracija zgrajena. Individualizem revolucij iz 18. in 19. stoletja je bil reakcija na premajhno svobodo prejšnjih stoletij. Ta reakcija je bila zgodovinsko logična in naravna kot sproščevanje vseh vezi, ki so vezale v enoto vse oblike gospodarskega, političnega in verskega življenja. Zmota tiči v dejstvu, da so v novem socialnem ustroju hoteli ustvariti le dva izraza: državljana in državo.

Za delovanje socialnega življenja je potrebno sodelovanje nujnih organizmov. Če lastnini odvezujemo njen organski značaj in jo popolnoma individualiziramo, povzročimo s tem na eni strani njeno jalovo razcepljenost, njeno zbiranje v maloštevilnih rokah in v brezimni obliki, na drugi strani pa povzročimo, da lastnina izgubi sleherno socialno funkcijo in s tem svojo organsko vlogo v politiki.

Družina, ki bi morala najti v hišnem gospodarstvu sredstvo za svoje ustaljenje, v politiki pa svojo lastno trdnost, je morala doživeti oslabitev, ki jo ji je prinesla individualizirana lastnina, pa tudi zguba njenega politično-socialnega lika.

Po več ko petdesetih letih boja se je delovni razred moral znova začeti boriti za pravico svobodnega združevanja. Še vedno skuša doseči zakonite pravice in splošno politično veljavo.

Stanje občin je v številnih državah žalostno, brez resnične avtonomije, in to posebno v državah brez organskega značaja, v svobodnih telesih brez osebnega značaja, ki jih je birokratizirala in vase vsrkala država in ki so v popolnem objemu centralne oblasti. Individualistična nivelizacija in državna centralizacija sta onemogočili prerod sleherne organske skupinske osebnosti.

Danes govore o korporativni državi kakor o kakem razodetju in jo zoperstavljajo demokratični državi kot sredstvo »ad hoc«, da reši socialno in politično krizo, ki jo je zadela.

Ko so v srednjem veku obstajale prave korporacije, še ni bilo države v modernem smislu besede. Ko se je od 15. stoletja dalje začela uresničevati moderna država, so korporacije začele

prepadati. Od takrat dalje so zaživele različne državne oblike: absolutna država, ustavna država, liberalna in demokratična država, nikdar pa korporativna država. To določilo so iznašli in uporabili za državo šele v modernih časih. Prvi so v tem smislu govorili italijanski fašisti, Portugalci pa so ponovili za njimi. Nacionalni socialisti so nekaj časa tudi mislili na uresničitev korporativne države, potem pa so z zakonom od 12. januarja leta 1934. nenadoma razpustili strokovne sindikate, ki predstavljajo temelj vsake moderne korporativne zasnove. Tudi Dollfußova Avstrija je bila zatrjevala, da bo njena zadnja ustava ustava korporativne države.

Pojmovno vzeto pomeni korporativna država, da je država rezultanta korporacij. Politična oblast, ki bi jo taka država predstavljala, bi imela za glaven ali izključen temelj gospodarsko organizacijo, kakor jo zastopajo korporacije. Tak sistem predstavlja lastno avtonomijo korporacij in svoboden izbor njihovih predstavnikov pa tudi dejstvo, da imajo korporacije neposredno ali pa po svojih delegatih v rokah vso zakonodajno in izvrševalno oblast.

Niti Italija niti Portugalska ne mislita na tako državno organizacijo, ki bi bila podobna srednjeveški Florenci. Volilno in predstavno načelo je izključeno iz totalitarne zasnove države.

Druga zasnova korporativne države je nasprotna zasnovi, ki sem jo pravkar orisal: mesto da gospodarski red postane politični izraz države, postane država popolni zastopnik narodnega gospodarstva in podeli ravno ona korporacijam političen značaj in politično delo. Zdi se, da ta zasnova predstavlja fašističen vzor. Če mu gremo do jedra, vidimo, da do tega nikoli ni in ne bo prišlo.

Po mojem mišljenju prava korporativna država ne more obstajati, vseeno katerikoli zgoraj omenjeni zasnovi pripada. Korporativna država prve zasnove bi bila edina resnična, zato ker bi vse življenje države postavila na gospodarski činitelj, kar pa je zmotno in nesmiselno. Politično življenje je namreč sinteza družinskih, gospodarskih, pravnih, kulturnih in moralnih vrednot, prenešenih v narodno, odtod pa v mednarodno območje; gospodarstvo ne more biti najmočnejši socialni činitelj niti ne more trditi, da lahko vse ostale zastopa.

Druga, napačna zasnova korporativne države predstavlja avtoritarno, centralistično in totalitarno državo, ki skuša neprijetne strani svojega sistema preslepiti z ustanavljanjem posvetovalnih organov, s plebiscitnim glasovanjem množic in s predlogi, o katerih ni svobodne diskusije.

Danes, ko so korporacije deležne vedno večje naklonjenosti, je vsekakor zanimivo govoriti o korporativni državi. To zveni mnogo lepše od totalitarne, absolutne in avtoritarne države. Toda sredi stvarnosti take besede malo pomenijo.

ODLOMKI O SLOVENSKEM POLOŽAJU

(Konec)

Tudi kulturno življenje Slovencev boleha. Na eni strani tudi tu bijemo boj za enakopravnost naše materinščine (uradne tiskovine, šolske knjige in njihova monopolizacija itd.), na drugi strani pa je dotacija našim kulturnim ustanovam merjena prav v malenkostnih količinah.

Toda nevarnejši od tega pritiska so pojavi, da se hoče v kulturno življenje vrniti politično odločanje in razbijalno in inkvizitorsko delo ljudi, ki se skrivajo anonimno za nekaterimi skupinami. To v resnici barbarsko delo grozi z razkrojem vsemu resničnemu kulturnemu delu. To vzdusje namreč onemogoča vsak sproščen razgovor, pri iskanju juridično preciznih izrazov in formulacij se vsa velika vprašanja, ki jih postavlja doba, drobe in izgublajo v drobnarijah in medsebojnih napadih in odgovorih, vsa moč duhovne problematike in njenega izraza tako izgineva.

Kulturna razdrobljenost, ki jo je povzročila ta nekulturna metoda, se kaže v vseh naših periodičnih publikacijah. Zlasti velja to za nekatere vrste katoliškega revijalnega tiska: »Brez dvoma imamo preveč katoliških »lističev« (Blättchen), ki odjemljejo resnim, važnim in tehtnim listom življenjski prostor. Vsaka redovna in misijonska hiša ima svoj list, svoje glasilo in neizogibni koledar. Tem se pridružujejo še številni strokovni lističi posameznih stanov in poklicev... Vsekakor se spravlja med ljudi preveč potiskanega papirja; preveč v tem smislu, ker odjemalci tega blaga menijo, da so s tem dobrim delom (ko so naročili tak listič) že storili svojo dolžnost do dobrega tiska... Pomanjkljivost se opaza v kategoriji kulturno važnejših publikacij, v revijah s katoliškim obeležjem.« K tem opomba Holla ob Vatikanski razstavi katoliškega tiska iz l. 1937., ki sem jih posnel po spomenici ob petdesetletnici KTD (str. 43 sl.), bi pripomnil le še to, da lahko ugotovimo med katoliškimi Slovenci poleg »tuberkuloze zanimanja« za katoliške kulturne revije tudi pomanjkanje smisla odgovornih krogov za tako delo. Značilen pojav je, da se je javno postavila in izvedla zahteva, naj se splošnokulturna katoliška revija spremeni v literarni magazin, torej v publikacijo tipično liberalnega neobvezujočega kova. V vseh skupinah v slovenskem narodu gledajo vodilni krogi na vse kulturno delo in ustvarjanje samo iz stališča strankarskega prestiža, kot na postavko, ki veča ugled njihove stranke. Kulturnega dela samega na sebi sploh ne cenijo, ali pa precej nizko, ker jim je samo privesek, in ne to, kar je v resnici, namreč eden najvažnejših, v zgodovinskem pogledu morda sploh najvažnejši način uveljavljanja vsakega, zlasti še majhnega naroda. Tudi če kak vodnik slovenskega javnega življenja teoretično morda priznava to razmerje med politiko in kulturo, se v praksi ne more otresti običajev preteklosti, ki kulturno življenje v resnici ubijajo.

Glede največjega sredstva za oblikovanje javnega mnenja, dnevnika, ki je tudi v dviganju ali upadanju kulturne ravni vsakega naroda v resnici zelo važen činitelj, moramo reči, da med Slovenci nimamo nobenega dnevnika, ki bi ga mogli pokazati s spoštovanjem in z resničnim zadovoljstvom. Noben dnevnik nima trdnega stališča, vsi so vodeni po trenutnih oportunističnih vidikih, da bijejo s tem v obraz

vsakega poštenega človeka, ki išče v njihovih sodbah kake stano-
vitnosti. Politična pripadnost teh organov javnega življenja se izraža
prav povsod, ponekod celo v kulturnem obzorniku, kjer mora urednik
po naročilih od zgoraj zamolčevati kulturne publikacije, ki niso »naše«.
Prav isto politično in ozkosrčno gledanje in politično skupinarstvo se
je ponovno uničujoče uveljavilo celo v revijalnem tisku.

Pred odločnim obračunom z delom skupinarstva in klik bo ne-
mogoče pristopiti k vprašanju načrtnega dela v slovenski kulturi —
tako pri knjižni proizvodnji, kakor pri ljudsko prosvetnem delu — in
k vprašanju vzgoje slovenske kulturne sredine.

*

Prav ista razbitost, ki je značilna za splošno slovensko kulturno
življenje, se je med Slovenci uničujoče uveljavila tudi v versko-kul-
turni skupnosti. Današnje skupinarstvo in strujarstvo med katoličani
nima svojih pravih korenin v kakem nesoglasju glede bistvenih verskih
ali nravnih zadev, marveč predvsem v nezdravi psihološki strukturi
slovenskega človeka. Zaradi načinovno dvomljivega uveljavljanja kato-
licizma v slovenskem javnem življenju so prenesli vodilni posamez-
niki v skupinah, ki gledajo na slovensko kulturno, gospodarsko in
politično življenje in na vlogo katoličanov v njem povsem racionalno,
svoje spore na versko polje, da bi iz njega zavzemali in obvladovali
vse druge postojanke, ki jih hočejo na ta način spretno iztrgati iz rok
ne verskih, ampak kulturnih in političnih nasprotnikov. Pri tem so si
privzeli — zgledi pač vlečejo! — precej bistvenih lastnosti in značil-
nosti modernih izenačevalnih pokretov na levi in desni, vsaj kolikor
zadeva metodo dela, in so se na ta način močno približali verskemu
integralizmu, ki ga je obsodil Benedikt XV.

Ob teh bolečih ugotovitvah poudarjam le še to, da je ves razvoj,
ki je pripeljal do sodobnega stanja, zgodovinsko pogojen. Vsakdo, ki
odklanja zgodovinsko delo slovenske duhovščine, češ da je v celoti
negativno, dokazuje, da nezgodovinsko presoja slovensko preteklost,
kajti njene zasluge za razvoj slovenske kulture in za narodni prerod
so v resnici neprecenljive. Zato je bila »farska gonja« v začetku našega
stoletja težek narodni greh. Toda dejstvo je, da duhovniki, ki so bili
v predmarčni dobi že zaradi socialne strukture slovenskega naroda
domala edini narodni delavci med Slovenci, tega dela, ki so ga začeli
prisiljeno po naravnost prirodni nujnosti slovenskega položaja, niso
znali prepuščati laikom takrat, ko so bili ti že na razpolago. Še vedno
so hoteli vse slovensko javno življenje obvladati popolnoma sami.
Jeranov primer v slovenski kulturni zgodovini ni osamel primer, ampak
je naravnost tipičen vzor. Značilen odlomek iz tega prostora je tudi
boj za kritiko, pri katerem se je zgodilo, da je »duhovščina smatrala
kritiko duhovnikovega mnenja o posvetnokulturni zadevi za napad
zoper duhovščino sploh« (I. Grafenauer). Enako lahko vidimo tudi
napačno zvezo katolicizma s politiko. Po padcu Sušteršiča je »Slovenec«
popolnoma pravilno ugotavljal: »Medtem ko so strankarji imeli zlasti
večnostni cilj pred očmi, ki je pravi *raison d'être* stranke, je nekdanje
strankino vodstvo mislilo zlasti na to, kako bi se moralna moč, ki jo
je stranka črpala iz verskih načel našega ljudstva, izrabila v hipne
materialne uspehe. Marsikatero napako je pokrilo s svojim katoliškim
programom, v dosego marsikaterega cilja se je poslužilo verskega
motiva!« (5. januarja 1918). Na ta način so verne ljudi iz političnih
in podobnih motivov porivali na proticerkveno in protiversko pot.

Intelektualistični katolicizem, ki ga je zastopal tudi Anton Mahnič,
je prej pospeševal, kakor pa preprečeval nevarnosti političnega ka-
tolicizma, o katerih govori Lallement v delu *Principes catholiques
d'action civique* takole: »Tako imenovana 'katoliška stranka' bi

povzročala dvojno škodo, ker bi se na eni strani zdelo, da smatra za katoličane druge vrste tiste iskrene vernike, ki ne bi delili njenega političnega mišljenja, in ker bi na drugi strani v vseh negotovih ali celo pomanjkljivih zadevah stranke škodovala katolištvu v očeh vseh ostalih občanov.« Dejstvo, da so se nekateri slovenski duhovniki na nekoliko neroden način izpostavljali v strankarski agitaciji, in sicer v borbi za izrazito kmečko, torej nujno enostransko usmerjeno politično stranko, je položaj le še poslabšalo, saj vidimo n. pr., da je Mahnič zahteval, naj se liberalna stranka, torej stranka, ki je zajemala večino slovenskega meščanstva, ali brezpogojno podvrže katoliški ideji, ali pa javno prestopi v tabor liberalnih Nemcev in Židov (RK I 466). Tudi Krek je pred svojo smrtjo obžaloval slovensko politično strukturo, ki je dala oblast v roke stranki, ki »ima premočno obeležje enega samega stanu«...

V vseh teh momentih leži tragična krivda marsikaterega slovenskega duhovnika in laika, ki se še danes na splošno ne zaveda, da se moremo katoličani uspešno uveljavljati v kulturnem življenju samo z zdravo tekmo, in ki še do danes ni spoznal, da je pomenil najplodnejši pol slovenskega katoliškega gibanja Frančišek Lampe, in ne Anton Mahnič. Rezultat vsega tega nespretnega in povsem zgrešenega presojanja in ravnanja je usoden tako z verskega, kakor tudi z narodnostnega stališča: slovenski meščani in delavci, ki jim je bila pot v kmečko stranko zaprta že zaradi njihovih drugačnih socialnih zahtev, so se v veliki meri oddaljili od katolicizma in od svojega naroda.

*

Osrednje vprašanje slovenskega položaja in njegove ogroženosti, ki trčimo nanj vselej, kadar poskusimo od katerekoli strani iti v globino, pa je vprašanje slovenskega človeka. Vse življenje slovenskega razumništva nam kaže, da nam med njim zelo manjka ljudi, ki bi se odločali do kraja, širokih ljudi, ki bi bili resnično dograjeni.

Že v pojmovanju slovenstva in v delu zanj vidimo tako nedograjenost: vse delo za slovenstvo in jedro slovenskega vprašanja se gleda danes navadno v delu za slovenski jezik, v trudu, da dobimo za slovensko ozemlje nekaj novih šol, nekaj modernega cestišča, da ohranimo slovenske učne knjige in v podobnih posameznostih. Mar ne manjka tu povsod ona zadnja zaokroženost, ki bi dajala vsemu temu delu šele pravi smisel in ki bi pokazala, da se moramo boriti za vse to kot za del velikega slovenskega načrta, ki gleda v slovenskem narodu samosvoj, do kraja izgrajen organizem.

Prav ista poteza se nam pokaže v gledanju skoro bi rekel večine slovenskih izobražencev na celoto slovenske kulture, ki je ne le ne poznajo, marveč tudi ne priznajo. To kar nam je prinesla pretékllost, je še skupno, toda o sedanjosti smo slišali sledeče besede (»Slovenec«, uvodnik »O pridobivanju«, spomladi 1936): »Pozabili smo, da »kulture sploh« sploh ni. Poznamo pogansko kulturo, mohamedansko, budistično, krščansko itd., v novejšem času pa se bije za obličje zemlje še komunistična kultura«. Slovensko izobraženstvo je izgubilo izpred oči vrhovno slovensko vez, ki veže različne svetovnonazorske elemente naše kulture v novo enoto, kot to vidimo prav pri vseh narodih.

Končno naj omenim še tisto potezo slovenskega razumnika, ki se je razvila zaradi izrazite intelektualistične tradicije v slovenski kulturi. V njem je namreč, v kolikor je sploh odrastel malomeščanski brezbriznosti za vse duhovno in pravo politično življenje, ki vre okrog njega, zavladata globoka razpoka med kulturnim in političnim delom. »Žakopava se v snov zaradi snovi, uči svoj predmet zaradi predmeta, tako da je že marsikateri slovenski filozof, pravnik in teolog danes že izgubil pravi smisel svojega dela. Hudo je sicer, če znanstvenik

zapusti svoje stvarne temelje, a nič ni neplodnejše in etično bolj prazno, kakor če se znanstvenik izloči iz življenja, se vdaja rezultatu zaradi rezultata in se vbada z materialom, katerega se ne upa izpričati v stiku z živim življenjem. Pa vendar se temu znanstveniku zdi, da je vse pod njim malopomembno pehanje, nevredno njegovega vzvišenega dela« (Francè Koblar, DS, 1930, str. 2 sl.). Ta tip slovenskega individualističnega kulturnega delavca, ki ne občuti prav nobene dolžnosti do občestva, iz katerega je zrastel, je s svojo pasivnostjo v javnih vprašanjih velik krivec za naš ogroženi položaj.

Drug problem slovenskega človeka, nič manjši od tega, pač pa danes v demokratični dobi še mnogo važnejši, je psihologija slovenskega preprostega človeka, ki mu v nekaterih vprašanjih, ki ga prav bistveno zadevajo, vse preveč manjka samostojnega presojanja. Sicer pa je prav to vprašanje, ki je zvezano z vso slovensko socialno zgodovino, morda najtežji kompleks vprašanj za vsakogar, ki je premišljeval o bodočem slovenskem življenju.

Psihologija slovenskega preprostega človeka je danes še v zelo veliki meri uganka, ki ne bo rešena, preden se ne bomo z moderno sociološko in statistično metodo lotili študija vse slovenske zgodovine, zlasti še slovenske zgodovine zadnjih dveh stoletij, odkar smo se začeli narodnostno zavedati. Danes se kaže le nekaj potez, ki pa utegnejo biti pravilne:

Slovenski človek je bil pred letom 1848. skoro izključno podložnik — kmet, bajtar, obrtnik in delavec. Razumništvo, ki je prebivalo v mestih na slovenskih tleh je bilo sicer tudi slovenskega porekla, toda razen redkih zavednih in delavnih krožkov v pretežni meri nemškega duha. Tudi zemljiški gospod je bil izključno tujec — Nemec, Italijan, Madžar.

Edina inteligenčna stanova, ki sta bila večinoma slovenska, sta bila duhovniški in učiteljski, ki pa je bil v izredno šibkem, skoro beraškem gospodarskem položaju. Skoro izključni vpliv na ljudstvo je imela duhovščina.

Ta enostranska socialna struktura slovenskega naroda in zlasti enostranska struktura njegovega razumništva je povzročila v zvezi s sistematizirujočo potezo, ki je obvladala evropsko kulturo od začetka srednjega veka do konca racionalizma, nekatere tipične poteze, katerih se slovenski človek do danes ni mogel otresti. Zaenkrat bi omenil samo pretiran intelektualizem in objektivizem, premajhno poudarjanje narodnih posebnosti in popolno preziranje narodnega subjektivizma (t. j. posebne slovenske perspektive pri presojanju kulturnih in političnih dogodkov). Med najbolj značilnimi stranmi tega pod zgolj verskim vplivom nastalega psihološkega obraza slovenskega človeka je tudi izrazito poudarjanje legitimnosti in strah pred uveljavljanjem narodnostnega prava, deloma tudi strah pred vsakim preurejanjem socialnega položaja. Za prvo lahko navedemo kot klasičen zgled temeljnega teoretika slovenskega katoliškega gibanja, Antona Mahniča (»kar sanja [sc. Slovanski svet] o preustrojitvi Avstrije na podlagi narodne avtonomije, to bi bilo isto, kar naše notranje razmere popolnoma zмести ter spodmakniti Avstriji tla historičnega prava, na katerih stoji. Le pokrajinska, historično utemeljena avtonomija in oživiljenje katoliškega duha more Avstrijo rešiti pogina«, RK, I 295, podobna mesta so tudi drugje!), za drugo pa razmerje avstrijskega episkopata do revolucije l. 1848 (prim. pastirska pisma te dobel!).

Po l. 1848. sta Bleiweis in Jeran dolgo časa vzdrževala gluho ozračje z metodami, ki so odtlej neločljive od predstave njihove dobe. Med Slovenci se je izoblikovala povsem kmečka, takrat edina slovenska politična stranka. Ko se je v šestdesetih letih izoblikovalo slovensko meščanstvo, ga je že dejstvo, da kmečka stranka glede socialnih za-

hitev ni bila pripravljena dajati nobenih koncesij, z usodno nujnostjo poglavo v liberalizem, kar je razkol le še poglobilo. Meščanski sloj se med narodom ni mogel uveljaviti (razen na Goriškem). Organizacija SLS je zrasla v zavestni naslonitvi na Bleiweisovo tradicijo (gl. Šušteršičeve izjave na prvem Slov. kat. shodu l. 1892.). Narodno celoto so do jedra razbile strastne strankarske borbe, ki so bile sicer zdrave v toliko, da so nastopile proti slogaštvu, a nezdrave, ker so zašle predalet v razkol. Strankarska diktatura na Kranjskem je zašla v sistematično korumpiranje (borba z učitelji!) in je močno znižala нравno raven osrednje slovenske pokrajine v političnem življenju (gl. opozorila A. Ušeničnika v Času l. 1913. in Sukljeta v brošuri o deželnem gospodarstvu l. 1912. in v Slovincu l. 1918.). Z odločnim naporom je rešil Krek SLS z njenim starim in polnim programom te diktature vodstva, ki je spet pospeševala »hlapčevstvo« med Slovenci. Na ta način je za kratek čas izginil iz slovenske politike oportunitizem, ki nas je vselej zapeljal na usodna pota.

Rezultat vsega tega razvoja nikakor ni razveseljiv: preprosti slovenski človek je nesproščen, nesamostojen in mnogo premalo slovensko zaveden. Bivše podložništvo pod tujimi gospodarji je povzročilo nezdravo razmerje do nekaterih sosednih narodov, ki jih v svojih sodbah nenaravno povzdiguje, poleg tega pa je ustvarilo še lahko uklonljivost pod vsakim močnim pritiskom proti malenkostnim materialnim koncesijam (to potezo je politična zgodovina zadnjega pol stoletja še potencirala). V duhovnem in gospodarskem oziru je značilna zanj precejšnja neokretnost (prim. iskanje novih trgov po vojski), v političnem pa navezanost na osebe in ne na programe ter velika nesamostojnost v presoji položaja.

Edina rešitev iz tega položaja je sistematična narodna vzgoja, dviganje splošne narodne kulture ter gospodarskega stanja in čut velike odgovornosti pri vsakem koraku v javnem življenju.

N. B. Pripomniti moram, da je zaradi ovir, ki so neodvisne od avtorja in uredništva, moralo odpasti več značilnih odlomkov (zlasti oddelek o gospodarskih vzrokih in posledicah sodobnega slovenskega položaja).

Bogo Grafenauer.

IZ JANUARSKE KRONIKE

4. januarja.

Ameriški predsednik Roosevelt je odprl prvi letošnji kongres z govorom, kjer je dejal:

»Okrog in okrog nas divjajo vojne, ki so izbruhnile brez napovedi, bodisi gospodarske bodisi vojaške vojne. Okrog in okrog nas se pojavljajo vedno mogočnejša oboroževanja, bodisi vojaška, bodisi gospodarska. Okrog in okrog nas grozijo novi vojaški in gospodarski napadi.

Ta vihar, prihajajoč iz tujine, izziva neposredno tri ustanove, ki so danes kakor vedno Ameriki neobhodno potrebne: prva je vera, drugi dve pa sta demokracija in mednarodno zaupanje.

Kadar koli je bila napadena verska svoboda, je ta napad prišel od strani, ki je sovražna do demokracije. Povsod tam, kjer je demokracija podleгла, je izginil tudi duh verske svobode, in povsod tam, kjer sta izginili vera in demokracija, sta se zaupanje in modrost v mednarodnih zadevah umaknili kričeči častihlepnosti in surovi sili.

V človeških zadevah prihaja trenutek, ko se ljudje morajo pripraviti na brambo ne le svojih ognjišč, ampak tudi verskih in človečanskih načel, ki na njih temelje njihove Cerkve, njihove vlade in njihova kultura sama.«

10. januarja.

Belgijski L'Avant-garde povzema poročilo dopisnika pariškega dnevnika »La Croix«, ki piše iz Slovaške:

»Peščica mladih ljudi — akademikov in časnikaarjev — pristašev pokojnega župnika Hlinke, je izrabila polom češke države in na slovaški zemlji ustvarila diktatorični režim. Četudi je msgr. Tiso predsednik vlade, je njena prava duša Sidor, človek, ki bi rad bil, če že ni, diktator v pravem smislu besede, utelešeni zli duh Slovaške.«

»Danes obvladujejo položaj Hlinkove garde. Vsa skrb režima velja njim. Zdaj jih je že okrog 300.000, število pa še raste. Toda če je treba dvamilijonski narod nadzorovati s 300.000 uniformiranimi in oboroženimi ljudmi — in edino ta naloga jim je določena —, potem se lahko vprašamo, kakšno vrednost naj prisodimo spontanosti tega naroda.«

»Sam sem bil priča nesramnih prizorov. Enako so ravnali s Čehi in judi, ene in druge so neusmiljeno preganjali. Koncentracijska taborišča so vznikla skoraj po vsej Slovaški. Časniki s ponosom govorijo o njih...«

»Pomanjkanje slovaške izvirnosti ima v sebi globoko pretresljivost... Toda bilo temu že kakorkoli, na bregu Donave se je v enem dnevu ustanovila nova totalitarna država... Praga pa, potem ko se je obnovila, ostaja zvesta parlamentarizmu in demokraciji, poenostavljeni demokraciji, ki ima dve stranki, levo in desno.«

18. in 19. januarja.

Belgrajsko »Vreme« je objavilo razgovor Bogdana Radice z italijanskim in katoliškim književnikom Papinijem. Znano je, da je Papini v zadnjem času storil še en obrat, postal je fašist. Že v uvodu poudarja Radica, da navaja Papini kot svoje odkritje Dantejev stavek, da je »italijanski narod od narave določen, da kroji zakone drugim narodom«. V teku razgovora je Papini ta stavek takole razložil:

»Italija je imela že od nekdaj poslanstvo, da ustvarja zakone. Od rimskega prava, od cerkvene discipline, od Cezarja, od Gregorja Velikega dalje je Italija neprestano narekovala zakone. Z Baltasarjem Castiglione in s Giovannijem della Casa je Italija dajala družbi pravila o lepem vedenju. Macchiavelli postavlja v Renesansi temelje politične oblasti... V naših dneh se podobno dogaja z D'Annunzijevo ustavo kvarnerske republike, z novo fašistično zakonodajo in z Mussolinijevo Listino dela... Italija je bila po splošni evropski zmedi prva od evropskih narodov, ki se ji je posrečilo, da odkrije in uporabi tista načela reda in ureditve, ki edini morejo ustvariti bodočo enotnost Evrope. S tem da je uresničila rimski, krščanski, katoliški in mazzinijevski Rim, je po fašizmu vžgala idejo univerzalnosti in novega zedinjevanja Evrope.«

»... Italija je danes edina zmožna, da dokonča to urejevanje Evrope. Za to ima dva simbola: Dantejevo Monarhijo in Macchiavellijevega Kneza... Dantejevo utopijo lahko uresničimo z Macchiavellijevim pragmatizmom.«

»... Bramba zapadne kulture, ki so je precej ustvarili naši očetje, je izključna zadeva Italije. Ko Mussolini poziva Italijane, da ravnajo imperialistično, ne misli le na Libijo in na Abesinijo. On misli v prvi vrsti na idejno združevanje Evrope. Italija je danes srednjeveško močno mesto, krepka utrdba, zadnja trdnjava, ki naj prenovi in prebudi Evropo v znamenju Pax Romana in Kristusove Cerkve.«

»... Cezarizem ne pomeni nič drugega kakor vodjo, ki se mu

posreči zavzeti narodovo predstavno zmožnost in ki hoče biti koristen velikim narodnim množicam, namesto da se opre na aristokracijo in meščanstvo... Parlamenti in demokracija pa temu nasprotno drobijo narodno celoto. Koristi naroda podrejajo zasebnim razrednim in družabnim skupinam, kakor so to meščani in delavci... Današnja Italija nasprotno od vsakega skepticizma pokopuje demokracijo... Rivaroli je dejal, da obstajata dve istovetni resnici, od katerih se glasi ena: narodi imajo pravico, da se vodijo sami, druga pa: nekateri narodi se ne morejo sami voditi. V tej Rivarolijevi resnici leži vse usodno nasprotje demokracije in vsa svežost fašizma...«

»...Rim bo lahko nekoč voditelj nove evropske zemlje. Na isti način, kakor je ustvaril z rimskim cesarstvom politično edinstvo, s katoliško Cerkvijo versko edinstvo in z Renesanso umetniško edinstvo, tako lahko Rim spočne tudi pravo evropsko edinstvo.«

20. januarja.

Pariški kardinal Verdier je imel v znanem ciklu »Conférences des Ambassadeurs« predavanje o potrebah sodobnega človeštva. Med drugim je dejal:

»Za našimi mejami so se spočele čudne miselnosti. S seboj prinašajo zasnove, ki so hudo zadele ob naš narodni značaj: ti nauki širijo nasilje, sovraštvo, nadoblast in sovražno tiranstvo do človeških bitij, ker pripadajo rasam in veram, ki jim ne prijaajo, — to je ljubezen edinole do surove sile, — to je oboroževalna dirka, ki ji moderna odkritja podeljujejo razdiralno silo, kakor je ne pozna domišljija, — to je volja, da se izbriše s sveta krščanska kultura, ki jo ljubimo.«

»...V luči dogodkov mora Francija spoznati, da jo njene najbi-stvenejše koristi in njeno večno poslanstvo vežejo, da ustvari s Cerkvijo, — oprostite mi to besedo — neke vrste novo »ose«, z namenom, da brani duhovne vrednote, ki so ji drage in ki predstavljajo njeno najdražjo dediščino. In svet začudeno gleda vzpodbuden prizor, kako Veliki rimski duhovnik izjavlja, da mu sredi bridkosti, s katerimi ga toliko druga ljudstva hranijo, prihajajo tolažeče vesti prav iz Francije.«

»...Na srečo se v sedanjih zapletljajih in pod težo dogodkov naša država, zvezana z velikimi demokracijami in s Cerkvijo, pojavlja v svetu kot branilka narodne svobode. S tem dejstvom se postavlja na črto svoje zgodovinske tradicije.

Res je sicer, da je naša država v tistih trenutkih, ki se je v njih prav tako pokorila neodvisnim in strankarsko političnim miselnostim, škodovala nedotakljivi svobodi. Pozabimo te slabosti in se ob tej uri ustavimo ob vzglednem prizoru, ki ga nudita Cerkev in Francija, ko skupno branita najlepše sestavine moralne dediščine človeštva, namreč: vzvišeno dostojanstvo človekove osebe in nedotakljivo pravico do svobode. Pomnite, da izpolnjuje s tem Cerkev svoje božje poslanstvo, Francija pa svojo nepretrgano tradicijo.«

»...Pravkar ste torej videli, kako so v današnjem svetu Cerkev, velike demokracije, Francija in njen imperij branilke krščanskega reda.

Skupno hočejo človeštvu ohraniti spoštovanje do človekove osebe in resnično bratsko ljubezen, ki jo navdihujeta krščanska misel o božjem sinovstvu in misel o temeljni enakosti vseh ljudi in vseh ras. Skupno hočejo ohraniti krščansko kulturo, ustvarjeno na temelju enakosti, svobode, bratstva, pravičnosti in ljubezni.

Bog daj, da bi moči in bogastva, ki jim jih je Bog dal, odločno posvetile tej veličastni borbi. Tako bodo zagotovile red, mir, povrh pa še srečo človeštva.«

Kočevski zbornik. Razprave o Kočevski in njenih ljudeh. Ljubljana 1939. Izdalo vodstvo Družbe sv. Cirila in Metoda. Učiteljska tiskarna. Strani 382+8 strani fotografskih posnetkov in 3 zemljevidi.

Slovenski narodni sosedje si lahko prisrčno čestitajo, da smejo živeti ob naši meji. Bolj dobrodušnih, potrpežljivih in postrežljivih mejašev si ne morejo želeli. Damo jim največ, kar zmoremo, včasih še več kot smemo, celo svojo zemljo. Nikdar nam ni bilo mar, da bi zahtevali ali vzeli nazaj, kar so se sosedje vzeli ali izposodili. Treba je samo premisliti, kaj je kdaj, morda še ravnokar, onstran meja naše bilo, ali pa se spomniti, koliko je tujina použila naših izseljenih otrok. Naša kri usiha, kot da je naš narod velikan s sto milijoni udov. Iz tisoč ran krvavimo, vendar izkrevaveli nismo. Morda bi že bili, da niso bili naši sosedje neuvidevni in neprevidni: z nami niso ravnali, kot je z dobrodušnimi otroki ravnati treba. Pred poslednjo nevarnostjo, pred smrtjo, so nas streznili, da smo rešili ostanke svojega rodu. Takšno je bilo naše razmerje do vnanjih sosedov in prav takšna je bila naša gostoljubnost, s katero smo sprejemali tujce v svojo sredino. Srečni smo bili, da smo jim stregli, razdali smo se jim skoraj do kraja, — dokler niso dvignili nad nas svoje pete. Takrat pa smo se spomnili svoje časti, svojega ponosa in lastne vrednosti in se pripravili na resen in dostojanstven obračun.

Tak trezen in pošten obračun je tudi Kočevski zbornik. Teh devet znanstvenih razprav lahko smatramo za primeren slovenski odgovor gostom, ki smo jih sprejeli na svojo zemljo, istočasno, ko je naš narod drugod izhiral... Takrat, ko so slovenski izseljenci odhajali na tuje iskat kruha in prodajati svojo dušo, so smeli naši gostje kazati nehvaležnost do zemlje, ki smo je bili sami tako potrebni, smeli so nas prezirati in zatirati. Ta zbornik prča, da je zemlja na Kočevskem bila najprej redko poseljena s slovenskimi starinci (str. 47, 131, 323 sl.). Nemci so prišli v te kraje šele v 14. stoletju; njihov prvi naselitveni val je prenehal v l. 1339., obnovil pa se je od 1350—1363 s kolonisti s Frankovskega in Turinškega. S tem je dotok od zunaj nehal, nadaljevala pa se je notranja kolonizacija tja v 20. stoletje (str. 51 sl., 133). V stiskah pred Turki so se domačini hkrati s Kostelci (prim. primke Kočevar in Kastelec!) zelo razbežali, priselilo pa se je nekaj Uskokov (72, 84). Nikdar se Slovenci s teh tal niso umaknili, tako da ima Kočevsko značaj narodno mešanega ozemlja. To kažejo že krajevna imena; med 177 današnjimi kraji nosi slovensko ime 79, izključno nemško ime 33 selišč, ostala pa obojno ali mešano; slovenska in nemška krajevna imena si stojijo v razmerju 64,13 : 35,87 (str. 39, prim. etimološko analizo str. 321 sl.). Priseljenci so se prilagodili tipu naših vasi in hiš (24), sprejeli slovenske šege, običaje in verovanja, v svoje bajuvarsko narečje so privzeli neštete slovenske izposojenke (323—334). S slovensko okolico so se izenačili v ljudski noši (335 sl.), slovensko ljudsko pesem so preoblekli v svoj svojski govor, ki je pravemu Nemcu neumljiv, ne da bi spremenili nje duhovno vsebino (175 sl.). Celotne pravne uredbe so posneli po tipično slovanskih zadrugah in županstvih (99, 101, 134). Nastalo je tako ozko sožitje dveh narodnih skupin, da je E. Korytko pred sto leti upravičeno trdil: To ljudstvo je v nemščino prevedena slovenska knjiga. Samo gotsko-nemški jezik jim je ostal, navade, običaji, mnjenja in celo način mišljenja pa so sprejeli od Slovanov, Kranjcev in Istranov, in jih skrbneje čuvajo nego Slovenci sami. Kdor hoče Kranjce in Hrvate etnografsko študi-

radi, ne sme prezreti Kočevcev (str. 134, 1799, 347). Slovenci smo dali daljnim gostom vse od zemlje do našega duhovnega bogastva. Nismo pa jim mogli dati vse svoje duše niti jim privzgojiti ljubezni do naše zemlje, ostali so izkoreninjeni.

Kakor hitro je namreč od tod izginil valpet, je začel kočevski kmet zapuščati svojo zemljo in zemlja je zapustila njega, kakor se pač maščuje nad vsakim, ki ji ni zvest. Začelo se je izseljevanje križem sveta, največ v Ameriko; danes je v mestih New-York, Brooklyn in Cleveland več Kočevarjev kot jih živi v starem kraju (141). Že prej so se lotili krošnjarstva, pa kmalu opustili domačo obrt in se vrgli v neproduktivno prekupčevanje, se zaljubili v udobnosti civilizacije in s tem izgubili stik z zemljo in trdim delom (140 sl.). Od doma so odhajali najboljši delavci, preostali pa niso več dela zmogli in ne hoteli (138 sl.). Število prebivalcev je hitro padalo, nasledki so strahotni: 12 vasi je povsem razseljenih, na vsem ozemlju je opuščena že vsaka četrta hiša, od 4586 hiš je 999 praznih, 605 jih razpada. Število živine stalno pojava, dve tretjini njiv je neobdelanih, pašniki so podivjali in se zarasli z neprehodnim grmičjem. Ob vsem tem pa sili v deželo beda in pomanjkanje kruha (152—158). Pa ne da bi poprijeli za delo v gozdu ali v rudniku in tovarnah, raje puste, da se v njih ubijajo naši ljudje, ki nimajo zemlje (164 sl.). V mestu Kočevju je med 3079 prebivalci 2075 Slovencev, od teh je 83 hišnih posestnikov, ali 72 lastnikov zemlje (151 in 169). Nič bolje ni drugod, kjer naš človek ni že od nekdaj kmet. Pod avstrijsko upravo so poskusili vračati naše gostoljubje z nasilno germanizacijo, ki pa še ni povsem prenehala (143). Največ je tu povzročila zla nemška šola, saj se je zgodilo, da za 892 Slovencev v Dragi, kjer je bilo 252 Nemcev, ni bilo slovenske, ampak nemška šola (357). Tik pred vojno je bila ena ljudska šola za 872 Nemcev in 1228 Slovencev (143). Število naših ljudi so skušali umetno zmanjšati ob ljudskih štetjih l. 1910., pa tudi 1921. in 1931. (144 sl.). Med 17.782 prebivalci okraja je bilo l. 1931. Slovencev, kakor je pokazal zasebni narodni kataster, vsaj 8318, če ne kar 9105 Slovencev, dočim je bilo objavljeno, da je Nemcev 14.062! Nekaj je pač narodno mešanih, kakor je po izvoru razumljivo (170, 360).

Taka je bilanca, ki jo podrobno razlaga Kočevski zbornik. Sestavili so jo dobri in vestni poznavalci teh krajev. Iv. Simonič je prispeval snovno največ, geografski in zgodovinski pregled okraja, pa izčrpno literaturo o kočevskem vprašanju. Žal se je močno držal le opisne metode, tako da je ostalo razpravljanje pri vrhu in nerazčlenjeno; hvaležni pa mu moramo biti za silno množino podatkov, ki jih je tu deloma tudi analiziral. Prav v nasprotno smer je krenil duhoviti dr. J. Rus, ki je od več strani srečno poskusil predreti v »Jedro kočevskega vprašanja«. Močno je poudaril izsledke znanosti in povsod iskal aktualnih rešitev in ugotovitev; njegovi pogledi so odeti v mikavno in udarno obliko, tako da bodo marsikomu zaradi svoje poljudnosti nadomestili branje drugih prispevkov. Pa bi bilo škoda, zakaj sledi mu najboljše razprava Fr. Marolta, ki s temeljitim znanstvenim aparatom odkriva slovenski izvor kočevske ljudske pesmi; njegova razprava je pravo odkritje in ima upravičeno največji obseg in še francoski posnetek na kraju. Strokovnjaško se je lotil dela tudi I. Koštič in raziskal znova jezikovni izvor krajevnih imen, bajuvarski ustroj kočevskega govora in psihična svojstva tega ljudstva. S. Šantel je s popolnim uspehom primerjal kočevsko nošo s sosedno poljansko. Drugi prispevki so krajši, zaostajajo pa tudi po globini za prvimi. J. Lokar je zbral nekaj paberov o meji proti Beli krajini, J. Kumer je kratko orisal zgodovino kočevske gimnazije, O. F. pa ljudske šole. Za celotno delo smo hvaležni založnici, ki je razumela ukaz časa in nastopila v imenu narodne celote brez obtožb,

mirna in svesta si odgovornosti. Tudi avtorjem radi priznamo, da so se, posebej še v prvih razpravah, res potrudili za vestnost in resnicoljubnost. Manj zadovoljuje uredništvo zbornika, če se ga je sploh kdo resno lotil. Ob takem važnem dejanju bi na vsak način moral nekdo poskrbeti za večjo notranjo soglasnost in oblikovno uravnoteženost razprav, čeprav razlike niso bistvene. Moti vendar, da ni število prebivalstva navedeno povsod enako (prim. str. 147, 170 in 360), tudi število naselij se med seboj ne ujema (28, 39 in 321), prav tako ne slovenska krajevna imena (39, 321). Manjša je razlika o primernosti krajev za letovanje (43 in 164). Na zemljevidu (tu pogrešam izčrpnega seznama krajev) kraji in višina M. Snežnika (1506 ali 1508 m) ne soglašajo točno z besedilom (n. pr. str. 93). V tisk se je prikradlo nekaj tiskovnih napak, največja na str. 128 (izpuščena je cela vrsta pred: -maljski kanton?). Pri dr. J. Rusu me je zelo presenetila brez omejitev in pojasnil postavljena trditev: Najprej je pričela ponemčevati Slovence organizacija katoliške cerkve (143). G. dr. Rus sam dobro ve, da je slovenska duhovščina napravila za ohranitev narodnosti več kot vse organizacije, čemu potem taka trditev v zborniku, ki naj velja splošnosti? V takih slovesno prirejenih publikacijah bi morali bolj paziti na čist jezik! Pa srečamo v njem izraze kot so: šaren (23), izgledajo (30), osobitega (32), kahelj (za slepico ali modelnico, modnico, 34), podvzele ostre mere (123), grajščak (133), Aussig (za Usti na Labi, 102), frejzinški (102). Nepravilno rabi Simonič velike začetnice, glagol nahajati, obstojati, jura (spodnja!, 11) i. p. S takim površnim pisanjem si zbornik jemlje ugled, ki ga sicer v polni meri zasluži.

Koristno bi bilo, posneti iz zbornika še velike zapovedi, ki jih stavlja Slovincem s svojimi dognanji. Vendar naj si jih premisli ob branju vsak sam, zakaj prva zapoved je ta, da mora vsak izobražen Slovenec to knjigo poznati in se po njeni vsebini ravnati! Želim samo, da bi temu zborniku sledili še drugi, o drugih slovenskih ogroženih krajih. V prvi vrsti nam je potrebno, da spoznamo vso resnico, kajti resnica nas bo strnila in osvobodila...

Maks Miklavčič.

Ivan Prijatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev. Uredil Anton Ocvirk. Pri Akademski založbi v Ljubljani 1938. Prvi in drugi zvezek.

Prijateljevo delo, ki je začelo izhajati pri Akademski založbi, je v vsakem oziru zaslužilo objavo. Prijatelj sam je mislil na to in je škoda, da ni prišlo že pred desetletjem od tega. Zakaj imeli nismo nobenega obširnejšega obravnavanja prav tiste druge polovice prejšnjega stoletja, ki je Slovence vzdignila in uveljavila kot narodno celoto, torej časov, ko smo si začeli Slovenci kolikor toliko sami izbirati in krojiti svojo usodo. Prav jasno je videti, da je Prijatelj čutil veliko pomanjkanje in pomen takega orisa, v katerem se šele pokaže življenje in rast naroda in ki utegne človeka najlepše uvesti v razumevanje literature same. Občutek te potrebe je Prijatelja tako prevzemal, da se je vse bolj posvečal politični in kulturni zgodovini kakor literarnemu ocenjevanju, zaradi česar je moral preslišati od mlajših nekaj očitkov, češ da se na univerzi pri slovenističnih predavanjih obravnava sama politika. Ti mlajši so namreč zrastle že v času, ko je bila videti naša narodnost izven največje nevarnosti, in so si želeli obdelovanja slovstva v prvi vrsti kot umetnosti. Prijatelj pa je moral najprej opraviti delo, ki pritiče navadnemu zgodovinarju, zraven tega pa se je treba zavedati, da je zrasel iz časov, ko je moral literarni zgodovinar — to se pozna v veliki meri tudi pri Kidriču — pokazati tudi v slovstvenem delu pričo razvoja slovenske narodne samobitnosti, torej potrdilo, ki smo ga rabili pred tujci, sosedi in sami zase.

Literatura kot umetniško oblikovanje je bila tako uvrščena med druge priče te vrste, dasi vidiš, kolikšno ceno ji pisatelj daje, kako se ob nji osredotoča glavno obravnavanje.

Že zastran tega je zanimivo, koliko pozornosti je literarni zgodovinar posvetil čisto neliterarnim zadevam. Orisal ni samo političnega ozadja v času od 1848 do 1860, slovenskih terjatev in pridobitev, ki so se tikale šole, univerze, sodišča in državnega zakonika. Iz časopisja, ki mu je služilo za glavni vir, je nabral polno podatkov o socialnih razmerah tih časov in šele nato razbral naše časopisje po njegovi usmeritvi. Pri tem je naletel na nekaj misli, ki še danes niso brez pomena. Tako je v Sloveniji zapisana za tisti čas in zlasti za mlade ljudi res zrela sodba o trpnosti in pohlevnosti slovenske politike. Zanimivo je tudi pisanje Malavašičevega Pravega Slovenca, ki je bil za sožitje z Nemci in proti pretiranemu nacionalizmu, ki je že tedaj začel sejati sovraštvo med narodi. Zanimive so te misli, ker niso bile samo dediščina humanizma, ki je preveval Prešernov rod, ampak so bile nekod, n.pr. na Štajerskem, sad dolgega skupnega življenja, za katero je pomenilo načelo narodne države nasilje ali praktično nemogočnost. Narodno načelo je seveda šlo svojo pot in nič čudnega, če je bil Prijatelj prepričan o njegovi edini pravilnosti, dasi je razumeval tudi stališča spravljivosti z narodnimi sosedi. Te stvari je pisal kmalu po ustanovitvi naše narodne države in je zato brez pomišljanja sodil, da je bila Avstrija protinaravna državna zmes, ki da se ni mogla dolgo upirati zdravemu narodnopravnemu načelu. Že l. 1848. se je kazala relativnost zdravja tega načela, še bolj morajo človeka spraviti v dvom skušnje današnjih dni, ki pričajo, kako daje praktično izvajanje tega načela prav za prav zadoščenje samo velikim, ki gredo lahko brezobzirno preko manjših, ne glede na to, da je dosledna ločitev med narodi nemogoča in je navadno vir bolečin ravno za šibke narodne skupine. — Posrečena je sodba, da pomenja ta čas tvornega konservativizma za narod otroško dobo, ker se je kakor otrok navduševal za večkrat nerazumljivo, a imenitno donečo pesem Koseskega. Prav tako, da se je v tem času prebujenja naroda raztegnilo v širino, da pa je raven kulturnega, zlasti literarnega dela šla navzdol. Poglavje o boju za samosvojost slovenskega jezika, v katerem je Prijatelj pokazal, kako je zmagal naravni razvoj proti nenaravni revoluciji, je natisnjeno v izvlečku, ker je bilo pred kratkim natisnjeno posebej. Takrat je bilo tudi toliko o tem napisanega, da ni treba obnavljati sicer tako temeljitih sodb, ki jih je Prijatelj napisal ob tem vprašanju. Škoda, da ni izdelal poglavja o pisateljih tega časa, da je torej delo prav kar se tiče literarne zgodovine, najbolj pomanjkljivo. — Pripomnil bi, da je ime Blažir v drugi knjigi stran 44 pravo.

Lino Legiša,

Dr. Andrej Gosar: Gospodarstvo po načrtu, njegove naloge in problemi. Ljubljana 1938. Izdal Socialno-ekonomski institut v Ljubljani. Str. 50.

Svojo razpravo je pisec razdelil na troje poglavij, ki predstavljajo nazoren prikaz liberalnega in temu sledečega gospodarstva po načrtu, kakor se javlja kot samostojen pojav ali pa kot neizogiben spremljevalec velikih sodobnih družabno-političnih preobratov, ki so komunizem, fašizem in nacionalni socializem. Ob koncu svoje aktualne razprave pa nam podaja še sklepne misli, v katerih prikazuje svoje lastno gledanje na ta pereči sodobni gospodarski problem.

Pisec nam posebno nazorno prikazuje uspehe pa tudi neuspehe liberalnega, načelno in pojmovno nevezanega narodnega gospodarstva, kateremu priznava njegove velike zasluge za gospodarski napredek sploh, nato pa pride do zaključka, da pomeni doba gospodar-

skega liberalizma dobo največjega gospodarskega in s tem tudi socialnega napredka, o kakršnem ni prej nihče niti sanjal. Seveda je treba to piševo ugotovitev, če naj bo pravilna, premotriti z vidika celokupnosti, ne pa poedinca, ki je baš v dobi liberalnega gospodarstva zopet izgubil svojo svobodo. Poedinec, ki je bil pred nastopom liberalnega narodnega gospodarstva poleg drugega tudi politično nesvoboden, si je sicer priboril mnogo svojih političnih pravic, ki so našle svoj odraz v zmagovitem predoru demokracije. Toda namesto politične nesvobode se je sedaj začutila gospodarska nesvoboda in med doslej teoretično enakopravnimi poedinci je nastala zopet nova diferenciacija, ki ima svoj izvor baš v liberalnem gospodarskem redu. Zoper tako liberalno, moderno kapitalistično gospodarstvo, ki se je polagoma izrodilo v sistematično izkoriščanje gospodarskih podjetij v prid zelo maloštevilnim poedincem, se je začelo novo gibanje, ki se izraža v stremljenju ponovnega izenačenja poedincev, pa tudi v ideji, da bodi gospodarstvo vodenó in urejeno po načrtu, ker je le tako mogoče odpraviti vedno večja nasprotstva v sodobni družbi.

Pisec nam nato podrobno opisuje vzroke in činitelje, ki so dovedli do okrnitve načela popolne gospodarske svobode, katero je baš najbolj izpodkopala po vojni vedno bolj in bolj maraščajoča protiindividualistična socialna miselnost. V svojih izvajanjih se nam pisec prikazuje kot zagovornik dirigitiranega gospodarstva, ko pravi, da se gospodarstvo ne sme ravnati prvenstveno po zasebnem stremljenju, ki meri le na čim večji dobiček, marveč mora služiti predvsem občí, ali bolj točno, narodni blaginji (str. 20). Gospodarstvo namreč ni samemu sebi namen, nego mora služiti potrebam družbe. Zato se pa tudi ne more prepustiti svobodnemu teku, ki se je v liberalnem gospodarstvu odražal v neki zaletavosti in nestalnosti. Sodobnost se izraža v organiziranem ritmu življenja. Zato naj bo tudi gospodarstvo vsaj v načelih dirigitirano, in to tako, da bo onemogočeno vsako izkoriščanje gospodarstva v sebične namene poedinca.

Načrtno gospodarstvo, ali bolje rečeno gospodarstvo po načrtu — pisec sam pravi, da gospodarstva brez načrta ni in da že pojem gospodarjenja predpostavlja neko načrtno delovanje — se danes posebno očitno pojavlja v državah, kjer je »tudi sicer vse po načrtu«. Tu so pač najprej uvideli, da je gospodarstvo tako važen činitelj, da mora biti organizirano pod vidikom interesov celokupnosti, če hočejo doseči svoje politične cilje. Uresničenje načrtnega gospodarstva se da po avtorjevem naziranju le postopoma uvesti, sicer utegnejo nastati veliki gospodarski pretresljaji. Zato so tudi sodobne avtoritarne zasnove dirigitiranega narodnega gospodarstva le prehodna stopnja, ki utegne biti le trenutno koristna.

Načeloma je tako reglementirano gospodarstvo res »narodno gospodarstvo«, saj se more javljati — vsaj za enkrat — le v mejah poedinih političnih tvorb, ne pa kot svetovno dirigitirano gospodarstvo. Ideja vodenega gospodarstva načeloma ni slaba: kolikor naj služi pravim koristim celega naroda in po njem človeštva, jo je treba pozdraviti in pospeševati. Odkloniti pa jo moramo, v kolikor bi bila le spremljevalka in sredstvo za uvedbo in utrditev dirigitiranega in reglementiranega — duhovnega življenja. Pisec sam zaključuje, da bo za trajni uspeh in usodo ideje gospodarstva po načrtu največjega pomena, če jo bomo znali modro zadrževati v pravih, realnim potrebam in zahtevam ustrežajočih mejah. Drugače bo kaj kmalu sledila reakcija z zmago novega gospodarskega liberalizma.

Vprašanje je aktualno in zanimivo, tako da bo vsak, pa četudi gospodarski laik, posegel po res živahno in prepričevalno pisani razpravi.

Dr. R. Trofenik.

Ivan Rob: Deseti brat. Roman v verzih in še druge travestije. Ljubljana 1958. Samozaložba.

Rob si do zdaj imena, ki je sicer v ljubljanski akademski in literarni družbi dobro znano, ni primerno razglasil po širnem slovenskem svetu. To je bilo v zvezi z načinom njegovega obnavljanja. Sicer je začel že v študentovskih letih v Mentorju, ali skrit pod imenom Veselko Pičirad, pozneje pa je največ razglašal svoje stvari z branjem v ožjih družbah, ob katerih so tudi večkrat nastale. To je bila prav za prav boema ob slovenski univerzi in se je njenega življenja tudi nemalo dotikala. Marsikdo bo odnesel med glavnimi spomini na svoje lepe in nekajkrat zadosti razburkane akademske čase tudi spomin na Roba. Danes pa se odkrite besede bojimo. Za satiro so pač precej tesni časi, omejenosti, čeprav večkrat dobrohotne, in ž njo zvezane izprijenosti, laži in oblastnosti, ki tako omejenost naravnost goji, pa toliko, da človeka včasih kar grabi. Satira je tu morda edino orožje, ki bi kaj zaleglo. Toda če svet obupuje nad vsakršno prostostjo duha in njegovega izpovedovanja in si zaradi tega obupa niti ne želi samostojnega mišljenja, je jasno, da bo vedno bolj razglašal bistre glave in sploh vsako željo po družbeni kritiki za nevarne skupni blaginji in jih bo držal za vrat.

Druga reč, ki tudi ni mogla podžigati k delu, je bila resničnost, da to delo ni bilo vselej primerno plačano in večkrat celo zastoj. Tudi človek, ki hoče s smehom in satiro zdramiti družbo in na ta način potiskati življenje naprej, mora živeti. Pisati pa travestijo Dantejevega Pekla v tercinah, ki se lahko merijo z najboljšimi slovenskimi, z namenom, da tudi s te strani opozoriš na zapostavljanje naše univerze kakor sploh vsega slovenskega, pisati jih, da ti bodo izhajale neplačano v akademskem listu — to gotovo ni spodbudno. Na ta način je morala pasti v vodo Robova zamisel, da bi nadaljeval z Vicami in Nebesi, kjer bi se dotaknil ljubljanske bolnice, s čimer bi dobili gotovo zanimivo delo, ki bi bilo aktualno in porojeno iz ljubezni do našega, iz želje, da bi se Slovenci dokopali do boljših časov.

Satira ima torej veliko več opravka s stvarnim življenjem, ker se nanaša pogosto naravnost na enkratne njegove oblike. Prav zastran tega pa je tudi ob svojem času tako učinkovita. Kakor mine pomembnost tiste enkratne podobe, ki jo je napadla, mine tudi njena glavna moč. Tako lahko postane le kulturno in literarnozgodovinsko zanimiva priča, če si ni znala zagotoviti trajnejše veljave s tem, da je to enkratnost zajela z globljim pogledom kot simbol, ne samo odlomek splošnosti. Tako so na priliko nekatere Robove prepesnitve, posebno tiste, ki bi se ne dale spraviti v tisk, že do danes izgubile nekaj svoje učinkovitosti, čeprav se razmere še niso kdo ve kaj spremenile.

Poleg te nevarnosti, ki jo poraja trenutna večja koristnost satire, pa je pri travestiji sami nevarnost, ki se tiče njenega bistva. Če se kdo spravlja na travestijo, sega najraje po znanih pesniških delih, da vanje preobleče svojo bistveno drugačno vsebino. Prej najvišja resnoba, zdaj vsaj na prvi pogled stoodstotno njeno zanikanje in smešna igra z njo; resna igra, ki se po koncu spremeni v klovnski ples v tragičnih kostumih, v ples, ki norčavo preobrača prejšnjo resnobo, dasi začutiš večkrat na dnu nekaj trpko tragičnega. Prav ta zavest in občutek norčavega preobračanja tvori resnično pikantnost travestije. Marsikdo se nanjo ne more navaditi in se pohujšuje nad njo, ali to le izpričuje, da ne premore široke narave, ki ji je tak razmah potreben in poživljajoč. Saj so Grki prav po tragičnih igrah čutili potrebo, da so navrgli še veselo satirsko burko. Taka narava ne vidi nobenega ponižanja in žalitve pesniškega dela, če si ga je kdo privoščil v travestiji. Seveda, travestija mora biti v nekem oziru enakovredna, duhovitost, esprit, ki ima v nji glavno besedo, mora poiskati nadomestilo,

ki bo delovalo s tako silo, da ti ne bo mogel ves čas stati pred očmi »izvirnik« in govoriti: »Smo pa že vse nekaj drugega.« Pri kakšnem Milijonu in še vrsti drugih tega ne moreš niti malo doživeti, pač pa se mi vidi n. pr. travestija Gregorčičeve Soči v Ljubljani, kar se tiče duhovitosti, premalo na višku, preveč banalnega je v nji. Tudi drugod seveda puščice niso povsod take, da bi bilo treba kaj več računati z njimi.

Najobširnejša Robova in naša travestija in za slovensko slovstvo prava novost je njegov Deseti brat, ki ga je pretisnil iz Družinskega tednika. Rob je roman prenesel v današnji čas in ga zato primerno preuredil in »moderniziral«, »da bo bolj bran in zanimiv«. Kvas je športnik, Manica moderna koketa, površno navdušena za modernega blaziranega poeta, obožuje pa seveda športno ime. Martinek je brezposelni vagabund, ki ga sumničijo, da ga podpira Moskva, ki je stopila ne mesto hudirja iz Jurčičevih časov. Slemeniški gospodar je trgovec, ki se je s spretnim manevriranjem v naših političnih in družbenih okoliščinah dokopal do graščine, stari Kaves pa industrialec, ki ga drži deseti brat v šahu zaradi njegovih sleparij na carini — in tako dalje. Freudova psihoanaliza, Simpsonova, španski Franco, naša univerza z nekaterimi svojimi možmi, boj za pleme in narod — skratka cela vrsta takih in podobnih sodobnih namigavanj dela Robovo pesnitev pisano današnjo. Kdor jo hoče do dna užiti, mora seveda kolikor toliko močno živeti z današnjostjo in tudi drugače imeti nekaj večje obzorje. Zakaj tu ne gre samo za taka namigavanja, tu te bo neprestano srečevalo nekaj parodiranih spominov na svetovno in seveda tudi našo poezijo od Homerja pa do naše nove stvarnosti, s katerimi se Robova duhovitost poigrava. Poleg tega pa moraš imeti na misli, da je to travestija Jurčiča, da toliko in toliko namigavanj naravnost visi na Jurčičevem besedilu in dobi šele v zvezi z njimi svojo učinkovitost. In da je triumf samovoljne, norčave duhovitosti še večji, ti bo porabil vse pisateljske zvijače in neprestano postopal po posebnih pravicah romantične ironije. Neprestano ti bo stopal med dogajanje s svojimi opazkami, zavestno bo poudarjal, da je spreminjal tu Jurčiča, ker je to terjala kritika zaradi večje resničnosti, drugič pa se skliceval nanj, da opraviči zaplet zgodbe, sprožil iz vrst nastopajočih oseb celo puščico na sebe kot predrznega travestitorja, nazadnje pa še sam stopil med delujoče osebe, da razreši zaplet in popelje zgodbo do srečnega konca. Tako se Rob drzno in duhovito igra, da mu moraš pazno slediti, če hočeš okusiti vso sol te igre. Manj izobraženi bralci marsičesa ne bodo opazili — potem pa tudi to, marsikatero namigavanje bo že v kratkem izgubilo svojo svežost in ost.

Jaz bi sicer želel, da bi bilo delo malo bolj ostro, ne zmerom toliko dobrovoljno, da spominja nekod na operetno lahkost. Tudi bi se bilo lahko izognilo nekaterim banalnostim, kjer duhovitost ni ravno na višku. Ali resnica je tudi, da je ta Deseti brat precej značilna podoba našega časa in da ne zadeva samo njegovega oboževanja športa, temveč še marsikatero slabe strani svetovnega, še posebej pa slovenskega življenja. Koliko trpkosti je na primer v zmerom bolj aktualnih verzih:

Se spomnil bojev je junaških,
ki jih z reakcijo je bil,
preganjanj od starin mračnjaških,
ko teš č zvečer je vodo pil.
Kako naposled se je rešil,
upognil vrat in — glad utešil.

Pred vsem pa gre tu seveda za humor. Razposajenost in drznost, ki jo kaže v komičnem izrabljanju vseh mogočih pisateljskih in pesniških načinov, posebno v ustvarjanju podob, metafor, ki morajo seveda

tudi izražati moderno stvarnost, je včasih nekaj neverjetnega. Tu so nekod naravnost sijajne stvari, domislice, ki so pravi užitek zaradi predrzne »profanacije« poezije. Tu moraš spoznati, da ima Rob čut za pesniško lepoto, saj je nekajkrat zašel skoraj v čisto lirično nežnost, čutiš tudi, kako mu žilica ne da, da bi se ne povzpел s svojim duhom nad njo in jo obrnil v komiko. Ta humor je gotovo zdrav in Slovenci ne moremo reči, da ga imamo preveč. Zaradi njega, zaradi aktualnosti in literarne posebnosti je treba opozoriti na to knjigo, ki je ena izmed najbolj zanimivih iz našega slovstva.

Lino Legša.

Miha Maleš, Slavni Slovenci. Bibliofilska založba v Ljubljani. 1938.

Franjo Golob, Nmač čriez izaro... Bibliofilska založba v Ljubljani 1938.

Miha Maleš kaj pridno pošilja na trg bibliofilske izdaje svojih grafik. Zdi se, da kar nekam prehitro. Najnovejša je zbirka podob slavnih slovenskih mož in žena pod naslovom »Slavni Slovenci«.

Slavne može v narodu je treba slaviti. Narod tega potrebuje, da se zave svoje moči in svoje slave, svet tega potrebuje, da vidi samobitnost malega slovenskega naroda, njegovo kulturo, njega slavne može.

S tega stališča je prav gotovo hvalevredno delo Mihe Maleša, da se je lotil ustvaritve galerije »Slavnih Slovencev«. Seve se pri tolikšni množini portretov kaj rado zgodi, kar se je prigodilo tudi Malešu, da marsikaj ostane površno narejeno in stilno nedovršeno. Podoba tega ali onega je tam le v toliko, da tam je. Tako n. pr. na strani 27 podoba Franceta Hladnika, na str. 41 podoba škofa Šlomška, kjer je dosti nerodno uporabljena lesorezna tehnika, prav tako na str. 71 podoba nadškofa A. B. Jegliča. Zopet ista napaka, vrhu tega pa močno pomanjkanje vernosti duhovne kot telesne podobe portretiranca.

So pa v knjigi tudi nekateri zelo lepi, stilno dovršeni lesorezi. Tako na str. 12 podoba Jurija Sladkonje. Tu ni nobenih odvečnih linij, vse so stilno enotne in učinkovite. Takih bi bilo treba več, zakaj izredno lepo se prilegajo papirju.

Prav isto velja o lesorezih na str. 13 (Jakob Gallus), dalje na strani 60, na str. 87, kjer je podoba Ivana Groharja zopet stilno enotno zgrajena. Je v nji lepa preprostost belih in črnih ploskev z jasno karakteristiko portretiranca. Knjiga je v celoti lepo opremljena, motijo le podčrtane številke na levem notranjem robu knjige.

Vedno znova je treba opozarjati javnost tudi na kulturne vrednote Slovencev, ki živijo onstran naših mej. S knjigo »Nmač čriez izaro« je to storil Franjo Golob, mlad grafik, ki se z njo prvič predstavlja slovenski javnosti. Knjiga je zbirka koroških narodnih pesmi, opremljena z 20 lesorezi. Da se je Franjo Golob učil pri Francetu Kralju, nam povedo lesorezi na str. 30, 34, 48, 58. Pa s tem ni rečeno, da ni lepih lesorezov v zbirki. Tako je prav lep, dobro komponiran na str. 30, prav tako na str. 18. Pri nekaterih moti močna bela črta, za katero bi bilo bolje, da bi jo bil opustil pri lesorezu na str. 16. Pri lesorezu na str. 58 je nerodna kompozicija. Glava v levem oglu popolnoma razbiije enotnost risbe. Tudi moremo opaziti pri nekaterih isto napako kot pri Mihi Malešu, namreč stilno neenotnost. Pri lesorezu na str. 48 podaja oblake v stilu kakega Švabinskega, postava deklince pa je risana čisto po načinu Franceta Kralja. Lepo v enotnem stilu grajen pa je lesorez na str. 26.

V celoti je knjiga lepa, motijo le rožice pri pesmicah, ki kar nič ne spadajo zraven. Knjiga daje upanje, da se bo razvil Golob v dobrega grafika. Obe knjigi toplo priporočamo.

S. K.